

ARKITEKTONISK PLANLÆGNING I BY OG LANDSKAB

28. SEMINAR NOVEMBER 2011
KULTURVÆRFTET I HELSINGØR

DANSK BYPLANLABORATORIUM
BYPLANHISTORISK SKRIFTSERIE

NR: 67

Arkitektonisk planlægning i by og landskab

Byplanhistorisk seminar fredag den 11. november 2011

Arkitektonisk planlægning i by og landskab
28. Byplanhistoriske seminar
Fredag den 11. november 2011

Byplanhistorisk skrift nr. 67

Redaktion: Ib Asger Olsen
Grafisk tilrettelægning: Emil Egerod Hubbard og
Jens Clemmensen
Forside/bagside: Helsingør Kulturværft
Copyright 2012: Dansk Byplanlaboratorium og
forfatterne
Oplag: 300
Skrifttype: Times new Roman
Trykt hos: Wallin & Dalholm, Lund Sverige
Støtte af: Dreyers Fond og KAB fonden

ISSN: 0900-3274
ISBN: 978-87-87487-29-0

Dansk Byplanlaboratorium
Byplanhistorisk Udvalg
Nørregade 36
DK-1165 København K
Tlf: +45 3313 7281
Fax: +45 3314 3435
www.byplanlab.dk, db@byplanlab.dk

Formålet med at udgive "Byplanhistoriske skrifter" er at bidrage til belysningen af den danske byplanhistorie i det 20. århundrede. Det sker blandt andet ved, at planlæggere og andre, der har medvirket, med deres egne ord fortæller om den udvikling, de har deltaget i.

Skrifterne kan bestå af notater, erindringer eller beskrivelser af særlige emner eller begivenheder, såvel som arbejder af mere forskningsmæssig karakter.

For hvert af de af udvalget afholdte seminarer om særlige planlægningsmæssige emner er der udsendt skrifter med gengivelser af indlæg og referater af drøftelser blandt seminardeltagerne. Det er udvalgets håb, at disse "Byplanhistoriske skrifter" vil inspirere til, at andre på samme måde vil berette om deres oplevelser og erfaringer og således bidrage til fremskaffelse af nyttigt baggrundsmateriale for senere forskning – et materiale, som det ellers ville være vanskeligt at skaffe til veje; og til at inspirere til sådan forskning.

Indhold

Michaela Brüel: <i>Forord</i>	4
Knud Sørensen: <i>Livet på landet efter 1950</i>	6
Jørgen Primdahl: <i>Det åbne land: Om landskabsudviklingen og planlægningen</i>	12
Helle Lassen: <i>Landskabets fremtid i den kommunale planlægning</i>	20
Jens Clemmensen: <i>Vesterbros arkitektoniske omdannelsesammenlignet med Nørrebros</i>	26
Gøsta Knudsen: <i>Arkitekturpolitik i Aarhus</i>	40
Tina Saaby: <i>Arkitekturpolitik i København</i>	60
Deltagerliste	70
Oversigt over Byplanhistoriske noter	71

Forord

Michaela Brüel

Byplanarkitekt, formand for Byplanhistorisk Udvalg

Skrift om det byplanhistoriske seminar ”Arkitektonisk planlægning i by og landskab”

Byplanhistorisk Udvalg har længe haft lyst til at se nærmere på koblingen mellem arkitektur og planlægning – både i byen og i landskabet.

Donationer fra KAB Fonden og Dreyers Fond gav i november 2011 Byplanhistorisk Udvalg mulighed for at gøre drøm til virkelighed med afholdelse af seminar og efterfølgende udgivelse det byplanhistoriske skrift. Udvalget er fondene meget taknemmelig!

Opdelingen i landzone, byzone og sommerhusområder har siden planlovsreformen i 1970-erne udgjort den faste ramme for landskabets og byernes arkitektoniske udtryk. Den økonomiske og politiske udvikling i de sidste årtier har imidlertid ændret betingelserne for denne planlægning, selv om zoneopdelingen stort set er bibeholdt. Funktionerne har ændret sig både i landskabet og i byerne. Det har ikke blot krævet, at nye fysiske strukturer blev indført, men har også påvirket den arkitektur, der er overladt os fra tidligere tider.

Seminaret, der blev afholdt på det nyistandsatte Kulturværft i Helsingør med udsigt til historiske Kronborg, drøftede forandringerne i de fysiske strukturer for at forstå, hvilke konsekvenser denne udvikling i fremtiden kan have for landskabets og byernes arkitektur. Hvordan forstår og forvalter vi den arkitektoniske arv i vore omgivelser? Hvilken betydning tillægger vi i dag arkitekturen i den moderne planlægning af landskab og by?

De første tre indlæg beskriver udviklingen på landet og i landskabet, mens de sidste tre fokuserer på udviklingen i byerne.

Forfatteren Knud Sørensen, der har en fortid som landinspektør, belyser de sociale vilkår på landet som følge af den tekniske udvikling siden 1950-erne. De synlige udtryk er tomme gårdbygninger og landsbyer, der er ændret til rene boligbyer. Mindre synligt er, at befolkningen mange steder opbygger nye sociale fællesskaber i form af foreninger og spiseklubber.

Professor Jørgen Primdahl kan med sit forskningsprojekt om ”dialogbaserede planprojekter i kulturlandskabet” understøtte Knud Sørensens iagttagelser: Overordnet polariseres det åbne land med stigende regionale forskelle. Samtidig ændres mange bynære landskaber til hobbylandbrugsområder.

Plan- og udviklingschef Helle Lassen beskriver rollefordelingen mht. ansvar for det åbne landskab. Indtil dannelsen af storkommunerne i 2007 lå ansvaret hos amterne med fokus på beskyttelsen af landskabet gennem fredninger og afstandskrav, men ikke benyttelsen af det. Efter 2007 skal kommunerne varetage både beskyttelsen og benyttelsen.

Arkitekt og byplanlægger Jens Clemmensen tager os til København og belyser to vidt forskellige måder at byforny på: På Indre Nørrebro i 1980-erne var metoden konceptuel. Belært af erfaringen med voldsomme sociale spændinger blev Indre Vesterbro få år senere byfornyset efter en kontekstuel metode med afsæt i stedets arkitektoniske værdier.

Stadsarkitekt Gösta Knudsen beskriver havneomdannelsen i Århus. Med udbygningen af havnefronten i Århusbugten sker en vigtig udvikling af byens struktur og placering i landskabet. Stadsarkitekten belyser planlægningsmodellen og beskriver, hvilke opgaver modellen medfører.

Stadsarkitekt Tina Saaby fortæller om Københavns arkitekturpolitik i forhold til både bygninger, parker, byrum og havnefront. Desuden om kommunikation og samspil med borgerne. Der kommer 100.000 flere københavnere i 2025, dvs. 1.000 mere om ugen. Det stiller flere krav end 33 nye daginstitutioner i dette budgetår, når målet er, at København skal være verdens bedste by at bo i.

Livet på landet efter 1950

Knud Sørensen

Den landsby vi kendte i de første efterkrigsår var præget af, at det var landbruget og aktiviteter knyttet til eller afhængig af landbruget, der var næsten enerådende. Hvad enten man var gårdejer, fodermester, karl på en gård eller man var bosat i landsbyen som mejerist, uddeler, smed osv., så vidste man, at det var landbruget vilkår, der var bestemmende for ens skæbne og velfærd, og såvel bosætningsmønster som erhvervsstruktur var bestemt af datidens teknologi. Håndværkere skulle kunne komme til deres arbejde på cykel, mælken blev indsamlet af hestevogne, hvis rækkevidde bestemte antallet af andelsmejerier i Danmark osv.

Man så derfor på samfundet med samme øjne, bondeøjne, og man følte et skæbnefællesskab, som skabte det, man ofte senere har kaldt bondekulturen.

Men så satte ændringerne ind, dels som følge af, at samfundet ønskede, at Danmark ikke længere primært skulle være et landbrugsland, men udvikles til også at være industriland, og den udvikling blev hjulpet på vej af den teknologiske udvikling. I landbruget blev en revolution skabt af malkemaskiner og vaskemaskiner, der bevirkede, at der ikke var brug for så mange piger på landet, men først og fremmest af traktorer (den lille grå Ferguson) som dels sparede arbejdskraft og dels krævede større arealer for at blive rimeligt udnyttet. Senere kom så mejetærskere osv., som yderligere krævede større enheder.

Jeg vil godt give et billede af situationen. Ikke et autentisk billede, men et sandt billede. Det hedder

Tallene

I 1942 var der 456.000 heltidsbeskæftigede i landbruget.

I 1975 var tallet faldet til 161.000. I samme tidsrum formindskedes antallet af arbejdsheste fra 583.000 til 13.000, og antallet af traktorer forøgedes med 183.000.

Altså: 183.000 traktorer gjorde – sammen med anden mekanik, driftsomlægninger m.v. – 295.000 mand og 570.000 heste overflødige.

Forholdet mellem mænd og heste er naturligt, 1 mand til 2 heste. Et hestespand.

Forestiller man sig nu disse 295.000 overflødige mænd med deres overflødige heste på vej ud af dansk landbrug f.eks. ud over den dansk-tyske grænse ved Kruså, så må man forstille sig en næsten uendelig række af mænd og heste, ned igennem Holsten, forbi Hamburg, videre ad motorvejene forbi Frankfurt, forbi Basel, over Sct. Gotthard, de når Milano, fortsætter, fortsætter, og i det øjeblik første mand drejer ind på Peterspladsen i Rom, forlader sidste mand grænsestationen ved Kruså.

Sådan en folkevandring svarer afvandringen fra landbruget til.

Samtidig blev båndet mellem landsby og landbrug i nogen grad revet op. Håndværkere gik over til biler og behøvede ikke at bo op og ned af deres kunder, mælken blev indsamlet af biler med større rækkevidde end hestevognene, hvilket førte til mejerinedlæggelser, landmændene fik biler, mange af konerne fik udearbejde i de større byer, hvor det kunne være naturligt at gøre indkøb efter arbejdstid. Så forretningsdød blev der også tale om i landsbyerne. De fleste mennesker, der bor der, kører hjemmefra om morgenen til en arbejdsplads i f.eks. et industriområde, og der skal de gå ind i et arbejdsfællesskab med andre, kommende fra et større område, og efter arbejdstid kommer de så hjem og skal prøve at indgå i et fritidsfællesskab med de folk, de ikke af nødvendighed, men af lyst eller tilfældighed bor i landsby med.

Den gamle fællesskabsfølelse var pludselig væk, og det førte mange steder til, at foreningslivet døde, at forsamlingshuse blev nedlagt, og bedre blev det ikke af centraliseringen af skolevæsenet i de fleste kommuner, hvad der ikke bare førte til, at lærere – som kulturelt altid har betydet meget for en landsbys kulturliv – men også tilgængelige lokaler forsvandt fra landsbyen.

At en restriktiv planlægning i mange tilfælde har forhindret, at der i eller ved landsbyerne etableredes virksomheder med arbejdspladser, der kunne erstatte nogle af dem, der forsvandt fra landbruget, gjorde ikke situationen bedre.

1970'erne og 80'erne

En ny slags problemer i landsbyerne opstod specielt i 70'erne og 80'erne, da der pludselig skete det, at det for mange i storbyerne blev næsten mon-dænt at flytte på landet – ud i naturen og ud i det landsbyfællesskab, som de ofte var de eneste, der troede, stadig eksisterede.

Det førte til kulturkonflikter, som oftest stammende fra sproglige forskelle, hvor man mistolkede hinanden, forskelligt syn på konfliktløsninger f.eks. Den gamle befolkning vidste, at skal en konflikt løses, skal det ske, før nogen har formuleret et standpunkt i ord, for en bonde er urokelig, når man først har sagt noget, så den væsentligste samtale foregår nede i det fælles underforståede. mens den nye befolkning er opvokset med en tradition om, at man diskuterer sig frem til et kompromis.

Samarbejde mellem gammel og ny befolkning

Men her i de senere år er det faktisk lysnet. Mange steder er det lykkedes, at skabe samarbejde mellem gammel og ny befolkning, ikke mindst ved løsning af praktiske opgaver, og man lærer hinanden at kende, når man arbejder sammen. Så opdager man måske, at ”den anden” ikke er et ondt menneske, men bare et lidt anderledes menneske.

Jeg vil påstå, at en kulturel selvopholdelsesdrift er vokset frem, en fælles vilje til at gøre det lokalsamfund, men bor i, til et bedre samfund, fysisk såvel som kulturelt. Og for alle der bor der.

F.eks. har mange landsbyer været præget af forfaldne, nedrivningsmodne huse – og det samme gælder tidligere landbrugsbygninger i det åbne land. Nu ser man mange steder, at der lokalt skabes byfornyelsesforeninger, der søger at købe disse forfaldne bygninger med nedrivning eller

restaurering for øje, godt hjulpet af den nedrivningsstøtte kommunerne har fået af staten.

Men mest overbevisende er nok den vældige vækst i kulturarrangementer, man oplever i landsbyerne i disse år. Og det er ikke bare de traditionelle foredragsaftener, sangaftener osv., jeg tænker på, men fremkomsten af gallerier, festivaler, etablering af fællesspisninger (jeg har besøgt en landsby, hvor der er fællesspisning hver torsdag aften fra 1. oktober til 1. maj) og meget meget mere.

Fra den rådne banan til kulturbananen

Der sker så meget og så mange steder, at jeg synes, at man skal erstatte udtrykket ”den rådne banan” med ”kulturbananen”.

Jeg vil gerne til sidst komme med et konkret eksempel:

I 1996 kårede Morgenavisen Jyllands-Postens bagside Hørdum som ”Danmarks kedeligste by”, og ved en på én gang selvbevidst og selvironisk sammenkomst med omkring 200 deltagere om aftenen den 1. marts overrakte avisens bagsideredaktør en keramikflise til formanden for Håndværker- og Borgerforeningen. Flisen havde inskriptionen ”Danmarks kedeligste by” og viste et billede af et hul i jorden. Det skete i byens forsamlingshus, indrettet i den bygning som var jernbanestation indtil byen i 1967 blev nedgraderet til trinbræt.

At udnævnelsen ud over at være årsag til en glimrende fest, hvor byen iflg. Thisted Dagblad ikke levede op til titlen, også oplevedes som en provokation, er ganske tydeligt, når man i dag ser tilbage. ”Saftsuseme om vi vil finde os i det,” har folk tænkt, og i årene derefter blev ny energi mobiliseret – eller gammel energi blev gravet frem – og der skabtes en række aktiviteter, som (min påstand) er uden sidestykke i Danmark sat i gang af den nævnte Håndværker- og Borgerforening.

Hørdum ligger 15 km sydvest for Thisted, 13 km fra Vesterhavet og 5 km fra Limfjorden i et landbrugslandskab præget af bløde linier, som mod vest grænser til Danmarks første nationalpark. Byen ligger altså i Thy

Den del af historien, jeg er i gang med at fortælle, har dog sit udspring et andet sted, nemlig i en anden sydthysk stationsby, Hurup. Her skabtes ”Kulturekspressen”, som i sit udspring kun havde lokalt sigte, og som skulle give lokale kunstnere mulighed for at udstille deres værker. Ideen bredte sig hurtigt i den daværende Sydthy kommune og kom snart til ikke bare at omfatte billedkunst men også teater, dans, og musik for bare at nævne nogle af de mere musiske arrangementer. Det udviklede sig til, at uge 42 (skolernes efterårsferie) blev hele landsdelens kulturuge med en mangfoldighed at arrangementer.

Og så altså Hørdum. I februar 2000 var landskonsulent for Dansk Amatør Teatersamvirke Jakob Oschlag flyttet til Hørdum, og året efter fik han en henvendelse fra byens Håndværker- og Borgerforening, som gerne ville inddrage ham i planlægningen af årets ”Kulturekspressen”, som her blev en temauge med ”Amatørkulturen i centrum”. Og nogenlunde samtidig blev ”Landsbyteatret”, som skulle være et forsamlingshusteater ikke bare for Hørdum, men for hele Thy stiftet, og netop for at understrege det sognegrænseoverskridende, blev den første forestilling et irsk stykke af John B. Keane, oversat og bearbejdet af Kaj Nissen. Det blev opført af amatørerne instrueret af Jakob Oschlag.

Året efter var det dog Hørdum, der kom i centrum for teatret, idet der blev indledt et samarbejde med den organisation, der hedder ”Fyrspil-

lene” og som gennem flere år havde stået for egnesspil i Sydthy. Lokalt blev der nedsat studiegrupper om Hørdum og Hørdums historie, der blev arrangeret en udstilling, der var foredrag, og ud fra det indsamlede materiale skrev forfatteren Kaj Nissen ”Spillet om Hørdum”, som Jakob Oschlag instruerede. Spillet blev en succes med et meget stort tilskuertal. Og af den såkaldte historiegruppes arbejde udspandt sig ikke bare teaterstykket, men også en bog, en sognehistorie om Hørdum og nabosognet Skyum med titlen ”Mellem disse grønne høje”.

Nu er det ikke meningen, at jeg kronologisk vil opregne, hvad der har været af bemærkelsesværdige arrangementer siden den næsten eksplosive begyndelse, der førte til dannelsen i 2005 af ”Hørdum Kulturlandsby”. Det blev en paraplyorganisation, som fik hjemsted i den i 1961 nedlagte skole, der i årene derefter bl.a. havde været udlejet som lager, men som nu altså blev kulturcenter. Tankegangen var, at en landsby i sig selv er kultur, at mennesker i landsbyen skaber kultur, og at der skal komme kultur til landsbyen. Men selv om jeg altså giver afkald på opremsning, skal nogle enkelte eksempler dog gives netop for at vise spændvidden. Blandt andet har en teatergruppe fra Zimbabwe besøgt Hørdum og opholdt sig i byen i ni dage, indkvarteret hos beboerne, så de kom til at føle en slags ejerskab til arrangementet. Der har været teater fra Venezuela, og også når det drejer sig om musikarrangementer har der været tale om det i bogstavelig forstand grænseoverskridende med såvel danske som udenlandske musikere. F.eks. to argentinske klassiske guitarister, som var på Europaturne. Senest er oprette ”Thy Folkemusik”.

Og så skal jeg ikke glemme ”Landsbyhøjskolen” og ”Landsbyforlaget.”

Jeg tror, at man i Hørdum har formået det, der kan være med til at skabe kulturel vækst i landområderne, nemlig ikke at tænke for snævert, men også inddrage nabolandsbyerne og befolkningen der. At tænke i landsbyområder og ikke bare koncentrere sig snævert om sin by er noget af det, man har forstået i Hørdum og haft succes med. Og samtidig – og måske vigtigst – har man så forstået at åbne sig for impulser ude fra den større verden, har arbejdet på en forening af det lokale og det globale, tænkt ”glokalt”, som det var været udtrykt.

Eggen er blevet et mere spændende sted at besøge, men utvivlsomt også at bebo.

Det åbne land: Om landskabsudviklingen og planlægningen

Jørgen Primdahl

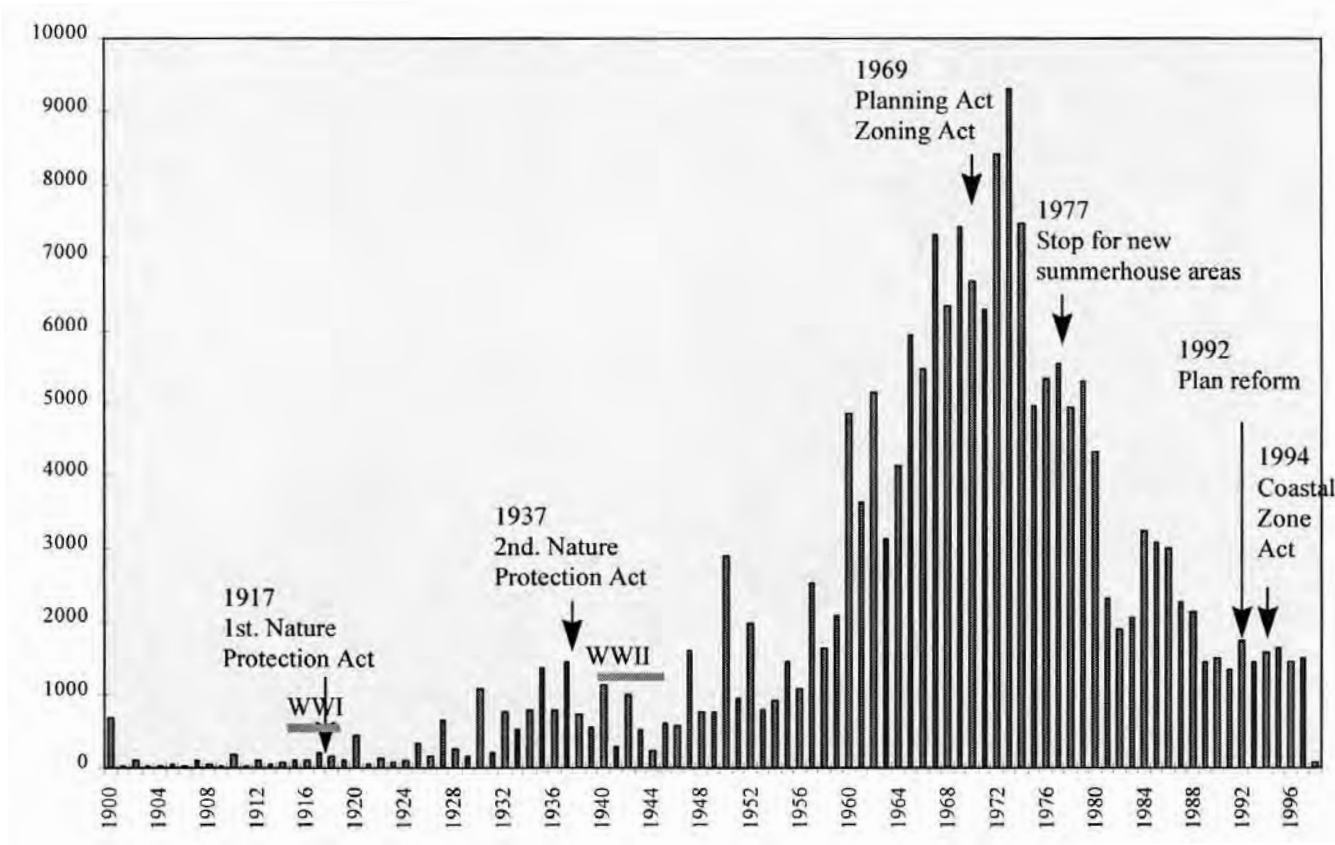
Historiske udgangspunkter

Ved udgangen af 1960'erne er overgangen fra et landbrugssamfund til et industrisamfund i det store hele forbi i Danmark. Der arbejder langt flere i industrien end i landbruget og serviceerhvervene er på vej frem. Alligevel fylder landbruget meget i landdistrikterne. Næste alle landbrug er familiebrug med både svin og køer på mere end 75 procent af de omkring 160.000 brug, der er registreret i 1967. 12 år senere – efter indmeldelse i EF, efter at også staldarbejdet er blevet mekaniseret med gylleanlæg, efter der er kommet mejetærskere overalt, og efter det kunstvandede areal er mere end 10-doblet – er det nu kun omkring en fjerdedel af landets landbrug, der har blandede besætninger, og antallet af bedrifter er gået ned med næsten 50.000. Hermed er landbrugets strukturudvikling for alvor kommet i gang og siden fortsat frem til i dag mod stadig større og stadig mere specialiserede bedrifter.

Figur 1. Sommerhusbyggeriet i Danmark 1900-1997. Nedrivninger og genopførelse er medtaget i tabellen – tallene fra især de sidste år omfatter et sådant antal genopførelser. Tidspunktet for vigtige lovregler er anført på figuren. (Fra: Kaae 1999, s. 28).

Disse forandringer har – ligesom tidligere tiders ændringer i samfundet – sat deres aftryk i landskabet: markerne er vokset i størrelse, småbiotoper som vandhuller, diger og hegn er forsvundet i et antal, der langt overgår de, der er etableret. Byudviklingen og sommerhusbyggeriet buldrer der ud ad i denne periode – især fordi hustandsstørrelsen falder, det gennemsnitlige boligareal stiger, bilen bliver udbredt og mobiliteten dermed vokser (for den voksne del af befolkningen).

Sidst i 1960'erne, midt i alle disse forandringer, har man i Danmark formentlig Nordvesteuropas dårligste plansystem. De fleste steder er det

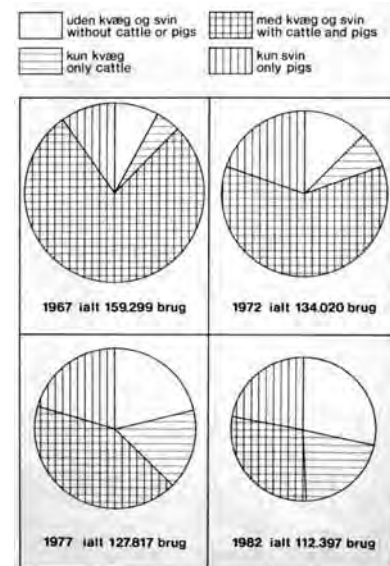

i praksis umuligt at sige nej til bebyggelse uden det udløser erstatning til ejeren, og i størstedelen af kysterne med sandstrande er baglandet efterhånden fyldt op med sommerhuse, helt overvejende placeret efter et princip om flest mulige byggegrunde per udstykning og i det store hele uden fællesarealer og ordentlige stiforbindelser. Disse elendige forhold bliver der ændret på med planlovreformen.

Med By- og landzoneloven og de efterfølgende planlove kommer der i 1970'erne mere styr på byvækst og sommerhusudvikling. Region- og kommuneplanlægningen kommer i gang indenfor et plansystem, hvor regionplanerne efterhånden udvikler sig til primært at omfatte det åbne land, og kommuneplanerne især handler om byplanlægning. Regionplanerne fungerer som overordnede mål for beskyttelse af forskellige værdier knyttet til det åbne land og i langt ringere grad som ramme for lokale projekter. I forhold til beskyttelsen af værdifulde landskaber imod byudvikling fungerer virker det hierarkiske plansystem (med regionplanudpegninger og før dem de såkaldte 3-zonekort) effektivt, når vi ser bort fra, at der tilbage i 1970 blev udlagt alt for store byzonearealer (Figur 2).

Danmarks indtræden i EF sker nogenlunde samtidig med planlovreformen – hvad der ikke er nogen tilfældighed. Såvel planlovene som en række tilgrænsende love, bl.a. sommerhuslovgivningen og landbrugslovens bopælspligt skal ses i sammenhæng med EF-medlemskabet, ligesom de tidligere jordlove først i 1960'erne blev vedtaget (for dog efterfølgende at blive forkastet ved en folkeafstemning) i sammenhæng med en planlagt indmeldelse. Fra sidst i 1970'erne gennemføres en række EU-initiativer, som gradvist får stigende betydning for det åbne land, men som ikke bliver – og stadig ikke er - hensigtsmæssigt koblet til vores fysiske planlægning. For det første handler det om EU's økonomiske supertanker, Den Fælles Landbrugspolitik også kaldet CAP'en (efter den engelske betegnelse, Common Agricultural Policy). Midt i 1980'erne bliver CAP'en genstand for voksende kritik, dels på grund af stigende miljøproblemer med et stadig mere intensivt og ekspanderende landbrug, dels fordi budgetterne vokser i takt med, at EU på fødevarerområdet bliver selvforsynende/eksporterende med deraf følgende overproduktion og ekstra udgifter (udover selve landbrugsstøtten) til lagring og eksport. MacSherry-reformen in 1992 ændrer radikalt på dette ved at reducere den eksportorienterede støtte og indføre hektar- og husdyrpræmier. Samtidig begynder forskellige, såkaldte ledsageforanstaltninger – skovstøtte, støtte til miljøvenligt jordbrug mv. – at vokse. Reformerne af landbrugsstøtten forsætter igennem 1990'erne og 2000'erne og ledsageforanstaltningerne samles i et 'Landdistriktsprogram' medens reformen af hoveddelen af CAP'en kulminerer i 2005 med en afkobling af landbrugsstøtten, der nu gives som såkaldt 'direkte' arealbetinget støtte (med et vist hensyn til tidligere kvæghold) uafhængig af afgrøder og husdyrproduktion. For det andet indføres fra sidst i 1970'erne og fremad en række miljødirektiver – Fuglebeskyttelsesdirektivet, Drikkevandsdirektivet, VVM-direktivet, Nitratdirektivet, Habitatdirektivet og senest Vandrammedirektivet - som alle sætter deres tydelige aftryk på dansk lovgivning.

Alle de nævnte EU tiltag på landbrugs- og miljøområdet har haft og har stadig store konsekvenser for det åbne land i Danmark – for udviklingen

Figur 2. Strukturudviklingen i landbruget 1967-1982. Jo større cirkel, jo flere landbrug. Kilde: Jensen og Renberg 1986.

i arealanvendelsen og for landskaberne mere generelt. Generelt har de såkaldte 'Natura 2000-direktiver', Fuglebeskyttelses- og Habitatdirektivet, opkaldt efter visionen om etablering af et europæisk netværk af habitater – betydet, at der er kommet mere langsigtet i naturforvaltningen i Danmark om der ikke har været en klar dansk strategi for udpegning af de omfattede arealer. De seneste store initiativer i Danmark - Drikkevanddirektivet og afkoblingen af landbrugsstøtten vil tilsammen få meget vidtgående konsekvenser for landskaber i følsomme områder og i marginale områder således, at landbrugsdriften i disse områder vil blive ekstensiveret eller helt opgivet. Ekstensivering på de marginale jorder bliver forstærket af, at omkostningerne ved landbrugsproduktion – først og fremmest energipriserne – gennem længere tid er vokset væsentlig mere end priserne på fødevarer.

Herfra hvor vi står

Her i begyndelsen af 2010'erne står vi i en situation med en ny kommunestruktur, nye EU initiativer under implementering og sociale, økonomiske og miljømæssige udviklingstræk, der for det åbne land bl.a. omfatter afvandring fra yderkommunerne, yderligere udtømmning af serviceudbud i landsbyerne, et landbrug i økonomisk krise, klimaforandringer og nedgang i biodiversiteten. Vi står med andre ord i et turbulent vadedsted, præget af en række, mere eller mindre globale drivkræfter og særdeles centralistiske beslutninger – såvel markeds- som miljøpolitiske – der for Danmarks vedkommende helt overvejende træffes i Bruxelles, samt omkring WTO markedpolitiske dagsorden og FN's programmer for udvikling og miljø (Primdahl og Swaffield 2010).

På det lokale niveau kan vi konstatere, at landbrugslandskabet ikke længere alene handler om landbruget. Tiden, hvor såvel de enkelte landbrugsjendomme som hele landsbyøkonomien var centreret om landbrugsproduktion er, som nævnt ovenfor for længst forbi. Funktioner knyttet til landbrugslandskabet som bosted, besøgssted (friluftsliv, turisme), levested for et rigt plante- dyreliv, drikkevandsindvinding, kulturmiljø mv. har

Landmandens hovedmotiv for at eje landbrugsejendommen¹:

Tabel 1: Landmandens opfattelse af egen ejendom. (baseret på data fra Hvorslev-Bjerringbro undersøgelsen 2008.

Se www.multiland.dk for nærmere beskrivelser af undersøgelsen).

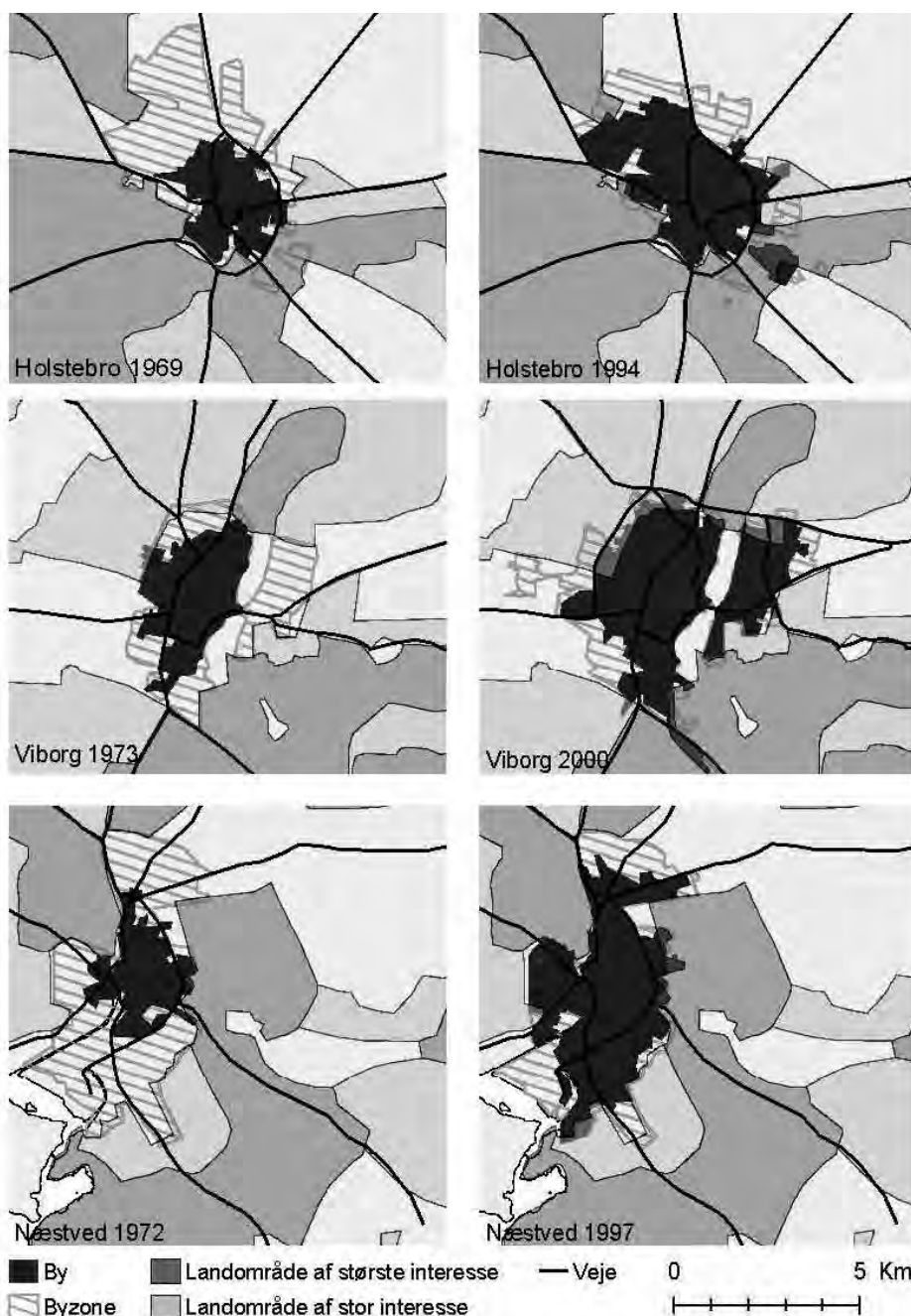
¹) Spørgsmålet der blev stillet lød: Ejer du primært denne ejendom, fordi det er et godt sted at bo (1) eller fordi det er et godt produktionssted (2) eller en ligelig blanding af begge dele (3)?

²) Fuldtidslandmand: Ingen indtægt udenfor landbruget. Deltidslandmand: indtægt udenfor landbruget < indtægt fra landbruget. Fritidslandmand: Indtægt udenfor landbruget > indtægt fra landbruget. Pensionist: ældre end 65 år eller yngre med modtager af pension.

Occupational status ²	1. Et godt sted at bo	2. Et (godt) sted at producere	3. Begge dele	Alle Landmænd/brug (= 100%)
Fuldtidslandmand, %	21	24	55	33
Deltidslandmand, %	52	0	48	21
Fritidslandmand, %	79	1	20	178
Pensionist, %	64	3	33	88
Andre, %	-	-	-	3
Alle, %	67	4	29	323 lmd
Ejendomsareal ialt, %	44	9	47	7604 ha

gennem tiden fået stigende betydning. Landskabet er blevet multifunktionelt med jordbruget – først og fremmest landbruget (i visse egne også skovbruget) som en helt central funktion, men ikke den eneste, og sine steder ej heller den vigtigste. I 2008 stillede vi i en undersøgelse i Hvorslev-Bjerringbro-området, alle ejere af landbrug over 2 ha et spørgsmål om det primære motiv til at eje landbrugsejendommen. Konkret spurgte vi: ”Ejer du primært denne ejendom fordi (1) det er et godt at bo (2) et godt sted at producere, eller (3) en ligelig blanding af disse to motiver?

Som det fremgår af tabel 1, anser omkring 2/3-dele af de adspurgte primært deres landbrugsejendom som et bosted. Det er selvfølgelig især hobbylandmændene og pensionisterne, som har denne opfattelse af ejendommen, og dermed er der tale om overvejende mindre ejendomme. Ikke desto mindre viser det sig, at på omkring 44 procent af landbrugsarealet, anser ejeren boligen som det vigtigste. Fuldtidslandmændene opfatter især deres landbrug som et kombineret produktions- og bosted, mens en mindre del anser landbrugsproduktionen som det vigtigste ved

Figur 3. Byudvikling i tre danske byer i forhold til natur- og landskabsinteresserne, som de blev udpeget i de såkaldte 3-zonekort fra 1973. Disse højt prioriterede områder blev for langt størstedelen senere optaget i de respektive regionplaner. Som det fremgår har der stort set ikke været byudvikling i de højt prioriterede områder. (Kilde: Primdahl og Kristensen, 2003, s. 17.)

ejendommen. Produktionsdimensionen er formentlig lidt undervurderet – nogle få procent m.h.t. til antal og areal, fordi landmænd, der ejer flere ejendomme (næsten alle fuldtidslandmænd) kun har svaret på spørgsmålet for den ejendom de bor på – ikke for de øvrige. De centrale pointer i denne sammenhæng er imidlertid klar: landbrugsejendomme skal ikke kun opfattes som virksomheder, og landskabet som et bosted har stigende betydning. Når det gælder plantning af hegn, skovplantning, gravning af vandhuller, omlægning til vedvarende græsarealer og etablering af andre udyrkede elementer i landskabet er fritidslandmanden mere aktiv end fuldtidslandmanden, først og fremmest fordi han ikke er økonomisk afhængig af landbrugsproduktionen på samme måde som fuldtidslandmanden er det, og fordi landbruget i højere grad forvaltes som en ejendom end som et produktionssted (Primdahl m.fl. 2010). Landmanden som landskabsforvalter skal derfor både ses som producent og som ejer. Hertil kommer, at han eller hun jo som enhver anden også er borger i et lokalsamfund, hvor han eller hun samarbejder med naboer og andre, bl.a. om det lokale landskab (Primdahl mfl. 2011).

Sammenfattende står vi i en situation, hvor udviklingen for en stor del drives af mere eller mindre mindre globale kræfter koblet dels til fødevarermarkeder, der bliver stadig mere åbne og domineret af internationale virksomheder, dels til en teknologi der udvikler sig som aldrig før, og som for en stor del er knyttet til internationale netværk. Hertil kommer en global urbaniseringsproces som betyder, at nogle regioner oplever massiv tilflytning, mens andre er præget af fraflytning. Alle disse processer er i en eller forstand lokalt forankrede, og med en omformulering af Giddens berømte definition på globalisering (Giddens 1990, s. 64) betyder dette, at det lokale landskab i stigende grad bliver forbundet med andre lokale landskaber, i stigende grad påvirker og påvirkes af det der foregår og af de beslutninger, der træffes andre (lokale) steder.

Hvordan skal/kan den fysiske planlægningsindsats organiseres i forhold til alt dette? Hvordan kan/bør dansk planlægning forholde sig til hele dette kaos af overordnede – og ofte indbyrdes modstridende – udviklingstræk? Og hvad med det lokale kulturlandskab præget af både den landbrugsstrukturelle udvikling og forskellige former for urbanisering? I det følgende afsnit giver jeg nogle få og (alt for) korte bud på disse udfordringer.

Centrale planrammer og lokale strategier

Som et udgangspunkt kan det måske være en god idé at starte med lidt ydmyg realisme. Den fysiske planlægning kan ikke – hverken visionære politikere eller nok så fine planlovbestemmelser, centrale planudmeldinger, landsplandirektiver, regionale udviklingsplaner og kommuneplaner – ændre grundlæggende på de overordnede udviklingstræk (selv disse selvfølgelig kan ændres, hvis der er international vilje til det). Heller ikke de indre modsætninger og konflikter udviklingen byder på kan fjernes med nok så god planlægning. Men fysisk planlægning er et fremragende middel til at håndtere rumlige konflikter, både de der optræder imellem særinteresser indbyrdes og imellem disse og almene interesser.

På den baggrund, som et andet udgangspunkt, vil jeg samtidig fastholde, at planlægning ikke kun skal være reaktiv, ikke kun handler om 'tilpas-

ning, 'afvejning', konflikthåndtering, men også om proaktive og visionære løsninger i forhold til rumlige udviklingsbehov. Planlægningen skal på samme tid både kunne håndtere 'conflict management' og 'place making', som Patsy Healy (1998) formulerer det.

Fra disse to udgangspunkter vil jeg hævde, at dansk planlægningspraksis i det åbne land rummer fire centrale svagheder. Den første er, at der i alt for ringe grad sættes centrale rammer for kommuneplanlægningen. Det gælder for det første for byudviklingen, hvor der er behov for rammer, som sikrer at væsentlige, regionale natur- og landskabsværdier ikke ødelægges af byudviklingen og samtidig bidrager til, at der kommer bedre byer (og bynære områder) ud af processerne. Med regionplanernes fjernelse er der opstået et tomrum omkring landskabsbeskyttelsen, først og fremmest fordi rammerne for de hensyn der nu skal tages til "væsentlige" natur- og landskabsværdier ikke længere fremgår af konkrete udpegninger. Som det er nu kan kommunerne ikke vide, hvor grænserne går for at ændre på de eksisterende udpegninger, der helt overvejende er klippet ud af de tidligere regionplaner og sat ind i de gældende kommuneplaner. Den konkrete vurdering foretages fremover ad hoc af Naturstyrelsen og det lover ikke godt for hverken beskyttelsen eller sikringen af attraktive byområder. Der er simpelthen brug for centrale udpegninger af natur- og landskabsværdierne og for udvikling af modeller for byudvikling i forskellige landskabs situationer – eller i det mindste en central rådgivning om dette emne, som Bent Møller Rasmussen og Ib Asger Olsen (1998) har argumenteret for med baggrund i undersøgelser af byer og landskab på Fyn.

For det andet er der brug for et mere differentieret zonesystem, end det vi har i dag med by- og landzone samt sommerhusområder. I virkeligheden har vi i dag et differentieret system, idet landzoneadministrationen i kystområder er mere restriktiv end udenfor (bortset fra yderkommunerne efter den nye planlov), ligesom NATURA 2000 områder giver særlige vilkår. Disse differentieringer er imidlertid problematiske, fordi de er opstået mere eller mindre tilfældigt set i relation til de behov og problemer, der er med bebyggelse og udvikling. Samtidig er landzonebestemmelserne på flere områder lempet de senere år, først og fremmest med hensyn til boligbyggeri og erhvervsgodkendelse. Lempelserne er begrundet med at skabe bedre betingelser for livet på landet i perifere områder. Det kan diskuteres om sådan lempelser overhovedet vil bidrage til at fastholde livet på landet generelt, men de vil stensikkert skabe mere byggeri, flere boliger og flere erhvervsvirksomheder i det åbne land i hovedstadsregionen, hvor hovedproblemet ikke just handler om livet på landet, men mere om på lange sigt overhovedet at fastholde et åbent landbrugsland. Sammen med Peder Agger har jeg argumenteret for at erstatte den eksisterende landzone med bynære landzoner, vigtige naturområder og kulturlandskaber, kystnære områder og primære landbrugsområder, hver med sine regler for nye boliger, erhvervsvirksomheder, landbrugsbyggeri mv. (Primdahl og Agger 2006).

En tredje svaghed ved det danske plansystem er, at det kun i meget ringe grad hænger sammen med sektorlovgivningen, og denne er på sin side karakteriseret ved i den grad at have berøringsangst overfor rumlige prioriteringer. Det gælder naturområdet, hvor der savnes en landsdækkende strategi for fremtidens vigtigste naturområder (med udgangspunkt i eksisterende værdifulde habitater) og deres indbyrdes sammenhæng gennem

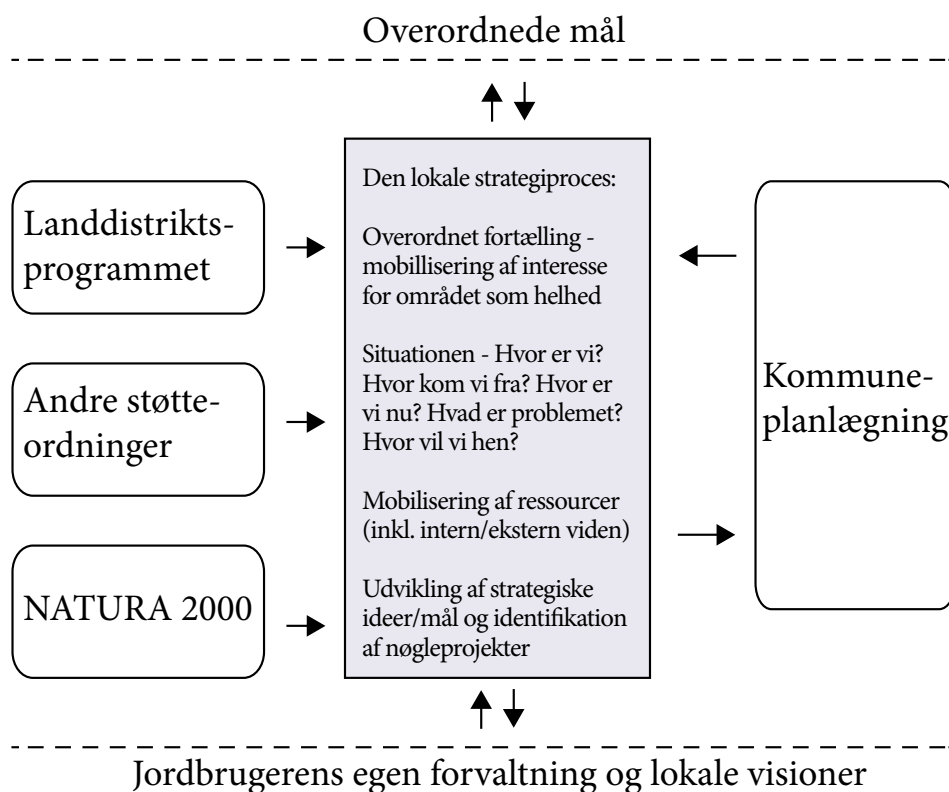

Figur 4. Landskabsplan for Lihme sogn omfattende bl.a. nye grønne kiler, stier, en landsbyskov, ny udstyknings af minihusmandsbrug og forskellige bevaringsmål

et grønt netværk. Havde et sådant netværk været på plads for 25 år siden ville Habitatdirektivet uden tvivl kunne have været implementeret med et bedre resultat end det vi har i dag, ligesom udpegninger af nationalparker kunne være gjort mere kvalificeret end i dag. Også på vandmiljøområdet mangler vi rumlige prioriteringer, således at indsatsen i bl.a. reduktionerne i næringsstofftilførsel og vandmiljøet kan gøres mere målrettet og dermed mere effektivt. Også i forhold til landbrugets investeringer i byggeri kunne det være fint med et bedre plangrundlag for behandling af ansøgninger.

Endelig er der den lokale planlægning i det åbne land, dvs. planlægningen i kulturlandskabet med alle de forskellige funktioner, som der findes, og som – de fleste steder – i forskellige kombinationer skal kunne sameksistere, hvis landskabet skal være velfungerende (socialt, økonomisk og miljømæssigt) og attraktivt som bo- og besøgssted. Fra ansøgninger om støtte til at gennemføre kollektive natur- og miljøprojekter, fra forskellige undersøgelser, hvor landmænd bliver spurgt om de har interesse i at deltage i lokale planprojekter om landskaber, og fra deltagelse i flere konkrete planprojekter, ved vi, at der er stor interesse for sådanne planprojekter i det åbne land. To konkrete eksempler kan nævnes her. Det ene er en kollektiv naturplan for Oddebæk-området i det sydlige Jylland og det andet udviklingsplanen for Lihme sogn i Salling. Den førstnævnte blev gennemført som et forsøgsprojekt under de Danske Plantningsforeninger med deltagelse af forskere fra Skov og Landskab. Over et par år udarbejdede man – først og fremmest det lokale vandløbslaug med bistand fra Vejle amt og Skov & landskab en strategi for Oddebækkens vandløbsopland og en detaljeret landskabsplan for Oddebæk-dalens fremtidige landskab og forvaltning. Siden har strategien fungeret som ramme for et stort antal små og store projekter, ligesom selve vandløbslauget er blevet en central institution i lokalsamfundet (se www.oddebæk.dk og Jørgensen m.fl. 2004). Grundlaget for udviklingsplanen for Lihme var et projekt under

Figur 5. Elementer i udarbejdelsen af lokale landskabsstrategier. Inspireret af Healy 2009

det såkaldte 'Plan-09-program' som miljøministeriet sammen med Realdania iværksatte efter strukturreformen i 2007. Lihme sogn var et af fem lokalsamfund i Skive kommune, hvor en lokal arbejdsgruppe bistået af kommunen og eksperter udarbejdede en lokal landskabsplan for Lihme landsby og sognet som helhed (se Figur 4). Planen er siden blevet hjørne- stenen i en lokal udviklingsplan for sognet som borgerne har vedtaget og kommunen bistået (Primdahl m.fl. 2010).

Som jeg vurderer det, vil vi i fremtiden se mange af sådanne landskabs- strategi-projekter, svarende til byplanlægningens 'bydelsplaner'. Der er imidlertid et stor behov for erfaringer med, hvordan man procesmæssigt gennemføre sådanne forløb med: at skabe interesse for og konsensus om- kring en sådan strategi, at formulere de centrale udviklingsmål, at mobili- sere de nødvendige ressourcer (inkl. interne og eksterne vidensressourcer) samt at udvikle de første projekter, som skal bringe udviklingsprocessen i bevægelse. Generelt kan man forestille sig at sådanne lokale processer drives frem af lokalsamfundet, f.eks. en sogneforening i tæt samspil med kommuneplanprocessen og inden for de muligheder og begrænsninger som overordnede politikker udstikker – se figur 5.

I 2010 startede et forsknings- og udviklingsprogram om sådanne dialog- baserede og integrerede planprojekter i det åbne land med udgangspunkt i fire konkrete projekter ejet og ledet af fire kommuner og med støtte fra Realdania, Friluftsrådet, Region Sjælland og Videncentret for landbrug samt deltagelse fra Skov & Landskab og Syddansk Universitet, Odense. Målet er her at udvikle modeller for fremtidens lokale planprojekter – både procesmæssigt og med hensyn til forskellige landskabers konkrete indretning (se www.diaplan.dk).

References

- Giddens, A. (1990). *The Consequences of Modernity*, Polity Press, Cambridge.
- Healey, P. (1998). "Collaborative Planning in a Stakeholder Society." *Town Planning Review*, 69 (1): 1-21.
- Healey, P. (2009). "In search of the "strategic" in spatial strategy making". *Planning Theory & Practice*, Vol.10(4): 439-457.
- Jørgensen M.B., Stahlschmidt P., Primdahl J., Jørgensen I., Christiansen H. (2004). *Kollektive naturplaner: lokalt engagement for et bedre landskab*. Byplan. 6: 270-275.
- Jensen, K.M og Reenberg, A. (1986). "Landbrugsatlas Danmark". C.A. Reitzels Forlag, København.
- Kaae, B. C. (1999): *Living With Tourism. Exploration of Destination Sharing and Strategies of Adjustment to Tourism*. Ph.D.afhandling, KVL og Skov & Landskab.
- Primdahl, J. og Agger, P. (1996). "Forskellige slags landzoner. Forslag til et bedre grund- lag for fremtidens planlægning". *Byplan* 5: 196-199.
- Primdahl J. og Kristensen L. (2003). "Danske erfaringer med det åbne lands planlæg- ning". *Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens Tidskrift*, 141(1):11-24.
- Primdahl, J. og Swaffield, S. (red.) (2010). *Globalsation and Agricultural Landscapes. Changes Patterns and Policy Trends in Developed Countries*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Primdahl, J. and Kristensen, L. (2011). *The farmer as a landscape manager: Management roles and change patterns in a Danish region*. *Geografisk Tidsskrift* 111 (2): 107-116.
- Rasmussen, B.M og Olsen, I.A. (1998). "Byudviklingen i landskabet". *Byplan* 4-5: 142-148

Landskabets fremtid i den kommunale planlægning

Af Helle Lassen, plan- og udviklingschef i Hjørring Kommune

Oplæg:

”Det åbne landskab var indtil dannelsen af storkommunerne i amternes regi, hvor det især var beskyttelsen af landskabet, der var det vigtige, f.eks. fredninger, afstandskrav til kyster og skove, men ikke benyttelsen af landskabet. Her skal storkommunen nu både varetage beskyttelsen og benyttelsen. Helle Lassen belyser hvilke udfordringer Hjørring Kommune har i det åbne land. ”

Præsentation af Hjørring Kommune

Hjørring Kommune er dannet af 4 ”gamle” kommuner, Sindal, Løkken-Vrå, Hirtshals og Hjørring Kommune. Den er på 930 km², det svarer til 1½ gang Bornholm og cirka 10xAmager. 67.000 borgere har hjemme her, de 40.000 bor i hoved- og områdebyer vist med pink nedenfor. 27.000 bor i lokalbyer, landsbyer og ude i det åbne land.

Landskabet som attraktionsfaktor

Det åbne land er en betydelig attraktionsfaktor i Hjørring Kommune. Man kan sige at kommunen har 2 hovedattraktionsfaktorer, der er hinandens kontraster: dels det tætte og sociale byliv i Hjørring og områdebyerne, dels livet i det åbne landskab, den tætte kontakt med store ubebyggede flader, de lange kik med ro, stilhed og overskuelighed.

Særligt kystlandskabet med strand, klitter og kystplantager er en stærk attraktionsfaktor og en meget væsentlig grund til at kommunen årligt her lægger senge til 1,4 mio. overnatninger.

På denne baggrund er det ikke unaturligt, at interessen for at fastholde kvaliteterne i landskabet er stor. Men når vi nærmer os en diskussion om, hvad kvaliteterne egentlig består af, og hvordan vi fremover bedst kan sikre dem, er det straks meget vanskeligere.

Vores indre billede af landskabets kvaliteter er i stor grad præget af tidligere tiders idealer og kultur. Morten Korchske film og landskabsmalerne i første halvdel af det 20. århundrede har en pæn aktie, i Vendsyssel har en række eminente landskabsmalere som Engelund, Hofmeister og Poul Anker Bech også givet et væsentligt, omend mindre idyllisk bidrag. Men virkeligheden og fremtiden er meget anderledes. Og stadig vil vi gerne sikre, at det at færdes udenfor byzonen, i det åbne land, er en god oplevelse. Det er der meget store udfordringer i, fordi der er rigtig mange ofte indbyrdes modstridende interesser, der skal afvejes mod hinanden, når løsninger skal findes.

Nedenfor nævnes 4 store udfordringer som kommunerne står overfor i håndteringen af det fremtidige landskab.

4 store udfordringer

1. Den nye Grøn Vækst plan kan medføre nye, meget store industriliggende landbrugsbyggerier i en skala, vi ikke har kendt tidligere, ligesom der også skal skabes plads til jordløse gårde (husdyrbrug), samt store fælles biogasanlæg.
2. Langt højere og større vindmøller skal have plads i det fælles landskabsrum, samtidig med at små husstandsvindmøller også bliver økonomisk interessante, og derfor begynder ansøgningerne at strømme ind. Uanset deres ringe størrelse har de også en indflydelse på landskabsoplevelsen.
3. Ledigt landbrugsbyggeri og nedslidte boliger. Der findes i Danmark 60 km² ledigt landbrugsbyggeri! 60 kvadratkilometer svarer, med samme sammenligningsmodel som tidligere, til 2/3 af Amager. Selvom det er spredt ud over landet kan dette føre til meget forfald og skæmmende bygninger, der præger et stort område, og mindsker livskvaliteten dér. I vores del af landet er afvandring og deraf følgende ledige/nedslidte og forfaldne bygninger og boliger i landskab og landsbyer en skærpet omstændighed, som kræver meget opmærksomhed.
4. Uoverskuelighed i maskinrummet. Når alle interesserne skal afvejes er der udover kommuneplanen en meget stor mængde lovgivning, husdyrlov, naturbeskyttelseslov og byggelov m.m. at forholde sig til. Dertil kommer de kommende vand- og naturplaner. Hvis man kikker i kommunernes "maskinrum", som kommunens gis-kort må siges at være, så er landskabet dækket af en stor mængde "lag", der hver for

sig udtrykker værdier, som man ved en landzonetilladelse skal forholde sig til. Der er et lag, der beskriver de over 10.000 små områder, der er beskyttet af Naturbeskyttelsesloven, der er lag, der beskriver ledningsnettet, der er lag, der beskriver skovrejsningsområder og lag, der beskriver hvor skov er uønsket, lag der beskriver hvor der kan placeres 150 m høje vindmøller og lag, der beskæftiger sig med bevaringsværdige bygninger og kulturmiljøer.

Det er en stor udfordring at få kommunikeret hvilke lag, der er vigtigst og hvad der i særlig grad skal tages hensyn til. Vi må indrømme, at oplysningerne i nogen grad er så mange, at helheden forskertses, og der er en risiko for at de sager, der behandles, ikke er styret af en klar målsætning og helheds-tænkning

Nok om udfordringerne – hvad gør vi så ved dem?

Hvordan tackler kommunerne udviklingen i det åbne land? Hvordan forholder vi os til de mange nye behov og krav, der er til anvendelsen af det åbne land – når vi på samme tid ønsker, at det skal være en ressource for et betydende landbrugserhverv og beholde attraktionsværdien, være oplevelsesrigt og kontemplativt? Og hvordan opnår vi en bedre arkitektur i landskabet?

Dette sidste spørgsmål har vi arbejdet lidt med i Hjørring Kommune, og det vil jeg lige runde i det følgende

En visuel arkitekturguide

Hjørring Kommune var én af 4 kulturarvskommuner i 2006-2008. I den forbindelse fik vi i særlig grad fokus på samspillet mellem landskab og den faste kulturarv, meget stærkt eksemplificeret i Børglum Kloster, der på forbilledlig vis fremhæver et storslået bakkedrag. Det vellykkede samspil mellem byggeri og landskab vil vi naturligvis gerne videreføre i fremtidens byggeri, men midlerne til at bestemme hvordan byggeri og anlæg i det åbne land skal se ud, er meget få. Eksempelvis kan vi stort set ikke stille krav til arkitekturen på udbygning af eksisterende gårde. Vores midler til at sikre en gunstig udvikling af landskabet i forhold til byggeri er derfor ikke juridiske bestemmelser i kommuneplanen, det er så at sige ikke pisk – men gulerod.

På den baggrund, men også af andre grunde, har vi oplevet et behov for en god dialog med bygherrer og rådgivere, og derfor har vi vovet os ud i et forsøgsprojekt (støttet af Indenrigsministerets landdistriktspulje), der handler om at skabe en visuel arkitekturguide. En billedrig guide, der kan frembringe et mere nuanceret ”sprog” omkring det at forholde sig til landskabets kvaliteter, og til hvordan man kan indpasse byggeri i landskabet.

Projektet har budt på en inddragelse af landmænd, friluftorganisationer, naturfredningsinteresser, kommunens landsbyforum, professionelle rådgivere, landboorganisationer mv. Vi har afholdt en workshop, hvor deltagerne med stor entusiasme drøftede og kategoriserede de landskabelige oplevelsesværdier i kommunen. Dette skete uanset, at de inviterede ofte, i forhold til landskabs- og naturinteresser, står i modsætningsforhold til hinanden.

Vi har siden, sideløbende med mange andre opgaver, forsøgt at skabe tid og rum til at udarbejde guiden, der nu er på vej til politisk behandling. Guiden

er bygget op omkring hovedlandskabstyperne i kommunen og illustreret med eksempler, der belyser det gode samspil mellem byggeri og landskab men også mindre vellykkede byggerier og ”indgreb” i vores fælles landskab. Og nogle overvejelser omkring hvordan man kan vurdere landskabets sårbarhed eller robusthed i forhold til placering af nyt og indgreb i landskabets former.

Vi håber, at guiden kan være med til at vi, administration og politikere sammen med de professionelle rådgiver og bygherrerne, får større fælles forståelse for hinandens ønsker og udfordringer, samtidig med at vi får sat fokus på, hvor stor en værdi landskabet rummer.

Den visuelle arkitekturguide kan forhåbentlig også i den næste kommuneplan være et bedre grundlag for at skabe fælles mål og en værdifastsættelse, der er bred forståelse for, samt skabe grundlag for nogle overordnede retningslinier. Og vi håber, at vi i højere grad kan klæde vore politikere på til at drøfte værdierne og holde fast i de langsigtede mål, når det er nødvendigt - men også have mod til at afprøve nye veje, når nye projekter med store samfundsmæssige interesser udfordrer de eksisterende regler.

Beskyttelse/Benyttelse

Der kan være en risiko for at beskyttelsesinteresserne i nogle tilfælde kommer til at vige, når politikerne og borgere er tættere på beslutningerne.

Der bliver i hvert fald stillet spørgsmålstegn ved grundlaget for beskyttelsesinteressen – og det er ok, at der stilles spørgsmålstegn, det er ok at borgerne undrer sig over afgørelser. Det er kolossalt vigtigt, at vi er klare i vores argumentation og formidling. At vi ikke forfalder til rygmarvsreaktioner, der blot konstaterer at sådan er loven, sådan er kommuneplanen, sådan siger husdyrbekendtgørelsen. Den slags reaktion var der måske respekt for tidligere, men det er ikke tilfældet i dag.

Vi bør kende og kunne formidle grundlaget for, hvorfor der administreres, som der gør – og her halter det måske lidt. Plangrundlaget er i de allerfleste kommuner stadig de udpegninger af værdier, som amterne har foretaget i regionplanen, således også i Hjørring Kommune.

Disse udpegninger har vi ”overtaget”, og de er måske nok inde under huden hos nogle embedsmænd, men den brede forankring savnes. Vi har med den første kommuneplan i den nye kommunes levetid skullet lære et stort nyt område nærmere at kende.

Revitaliseret argumentation

Vi oplever også et behov for at revitalisere argumentationen for de udpegninger og prioriteringer, der ligger i det nuværende plangrundlag, vi oplever et behov for at blive mere skarpe på, hvad der er umisteligt, hvad der ikke må røres og hvad, der med god grund kan udfordres. Tidligere var udpegningsopgaven langt hen ad vejen lagt i eksperteres hænder, dygtige embedsfolk udfoldede de landskabelige værdier, og så var det sådan.

I dagens Danmark kan opgaven – på godt og ondt ikke udelukkende være noget, der sker på embedsmændenes skrivebord. Det er i dialogen med offentligheden og interessenterne, de overordnede statslige interessenter plus

dem, der kikker på os udefra, at nye afgørende plandokumenter skabes. Inddragelsen af borgerne og borgernes engagement og aftryk har stor betydning for om planlægningsdokumenter får vægt og forfølges.

Når oplægget til denne note hæfter sig ved, at de nye storkommuner skal håndtere både benyttelse og beskyttelse i modsætning til amterne, der kun arbejdede med beskyttelse, så fornemmer man et underliggende spørgsmål. Er det foreneligt at arbejde med både benyttelse og beskyttelse i samme myndighed?

Jeg synes for forståelsens skyld, at der er grund til at slå fast, at vi både før og efter kommunalreformen opererer på samme, uændrede lovgrundlag. Planloven er ikke ændret omkring principperne for det åbne land. Der er stadig en landzone, hvor myndigheden efter en lang række overvejelser skal give landzonetilladelser – kommunerne var også myndighed på dette område før fusionen, i en række år.

Strukturreformen betød, at forvaltningen af det åbne land, blev flyttet fra 14 amter til 98 kommuner. Amternes medarbejdere flyttede med opgaverne ud i kommunerne, men det kan ikke nægtes at spidskompetence og helhed nemt kunne blive et offer i det skifte. Samtidig tror jeg dog også at amterne, hvis de havde fortsat deres virke, ville møde nogle af de udfordringer vi møder i dag – nemlig at være mere stringente i forhold til at forklare beskyttelsesinteressernes udgangspunkt. Og droppe de beskyttelsesinteresser, der ikke længere giver mening.

Beskyttelsen, bevaringen har måske lidt skade. Det påstås i hvert fald med stor vægt fra blandt andet Danmarks Naturfredningsforenings side. Mit ærinde er ikke her at imødegå disse synspunkter, der primært går på naturkvaliteter, §3 områder, levesteder og sjældne planter m.v., der er truede. I dette indlæg beskæftiger jeg mig med den arkitektoniske planlægning. Her synes jeg grundlæggende, at det er interessant, at det er samme myndighed, der forholder sig både til benyttelse og beskyttelse. Dette i erkendelse af at landskabets udvikling er dybt dynamisk og under stadig transformation. Landskabsbilledet kan og skal ikke "fastfryses" og som forvalter – på fællesskabets vegne – synes jeg det er vigtigt, at kommunen kan gå i dialog med alle parterne i forsøget på at sikre en udvikling, der stadig giver spændende oplevelser og nye kvaliteter til landskabet. Det er helt sikkert en krævende opgave og en opgave, der også giver politikerne et ansvar for i afgørelser at se ud over kommunens grænser. Med en kommune af Hjørrings størrelse bør vi kunne have de nødvendige ressourcer og politikere, der kan se og magte denne opgave.

Forhåbentlig kan landskabsudviklingen også blive hjulpet på anden vis i fremtiden, og fra en side som vi måske ikke ventede. Strukturudviklingen i landbruget går i retning af meget større brug med en bredere ejerkreds og mere professionel ledelse. Med store investeringer og professionelle kapitalkæder i ryggen vil der være opmærksomhed på, at driften skal være holdbar, bæredygtig, og at det skal se ordentligt ud, fordi det styrker omdømmet og brander virksomheden overfor kunderne. Jeg tror, at fremsynede landmænd vil efterspørge et mere sikkert investeringsgrundlag, som god helhedsorienteret planlægning er. Dem skal vi forstå at spille sammen med.

Vesterbros arkitektoniske omdannelse sammenlignet med Nørrebros

Jens Clemmensen, byplanlægger, arkitekt

Arkitektonisk omdannelse, det er jo et emne, der optager os arkitekter, men, da vi ”i gamle dage” tilbage i 1960’er og ’70’erne beskæftigede os med Vesterbro og Nørrebro var det primært sanerings- og byfornyelsespolitikken, slumstormere og bz-bevægelser, der var på tapetet. Det kommer foredraget her ikke til at handle om, men snarere: Hvad er arkitektur, og hvad er go’ arkitektur i byfornyessammenhæng? (Fig. 1, ventre side)

Fig. 1. Indre Nørrebro - istandsatte og nybyggede boligejendomme. De nye med færre etager, mindre husdybde og et helt andet arkitektonisk udtryk.

Når jeg tænker tilbage på opgaverne i Byfornyelse Danmark, hvor jeg har arbejdet fra 1986-2007, har vi i Vesterbro-arbejdet naturligvis haft ”arkitektoniske forhold” i baghovedet, når vi skulle forstille os byområdernes fremtid. Men hverken i Vesterbros Handlingsplan eller i Nørrebros Helhedsplan er der formuleret noget om ”Arkitektur”. Begrebet gemmer sig i udsagn om områdernes historie, tæthed, lys og luft, boligstørrelser og boligudstyr, sociale forhold osv.

Man har også svært ved at forestille sig, at områderne i sin tid er planlagt og bygget med et ønske om også at skabe go’ arkitektur. Deres arkitektoniske kvaliteter – eller mangel på samme – hænger snarere sammen med vores egen individuelle oplevelse af bydelene. Vores evne til at opleve arkitektur.

Udover emnet ’arkitektonisk forandring’ har oplægget fra Byplanhistorisk Udvalg også lagt op til en diskussion af begreberne koncept kontra kontekst som styrende for byfornyelsens planlægning på henholdsvis Nørrebro og Vesterbro. Det er måske nok to forskellige måder at planlægge på, men man kan jo godt forestille sig en plan for omdannelse, et koncept, der tager højde for den sammenhæng, den kontekst, den indgår i.

Begreberne er i hvert fald ikke så klart knyttet til hhv. Nørrebro og Vesterbro, som man umiddelbart skulle tro, og som antydnet i programmets manchete for dette indlæg.

Kagen skal nok skæres på en anden led. Der er snarere tale om, at forskelle og ligheder i områdernes fornyelse hænger sammen med tidens trend, med den langsommelighed, hvormed byfornyelse er nødt til at foregå, og dermed den politiske træghed, der kommer til at styre den.

Det mellemste Vesterbro og Sorte firkant er begge præget af 60'ernes og 70'ernes totalsaneringer og koncepter for omdannelse og nybyggeri, mens Indre Vesterbro og Indre Nørre omkring Sankt Hans Torv er præget af 90'ernes og 00'ernes bevaring og hensyntagen til områdernes værdier og lokale beboerønsker.

Byfornyelse og skift i den politiske trend tager frygtelig lang tid, og nogen mener da også, at livet er for kort til byfornyelse.

Nørrebro

Lad os starte med Nørrebro – selvom det måske i virkeligheden, efter Borgergade-Adelgade saneringerne i midten og slutningen af 50'erne, var Vesterbro, der var øverst på dagsordenen.

I 60'erne og 70'erne var parolen, som også i tiden forud herfor, totalsanering. Ryd de små og usunde spekulationsboliger og lad os bygge noget nyt

Fig. 2. Københavns kommunes boligkommissions oversigtskort over boligkvaliteten på Indre Nørrebro. Kun i de med gult markerede bygninger var boligerne af acceptabel kvalitet. De brune og orange bygninger indeholdt kondemnable boliger.

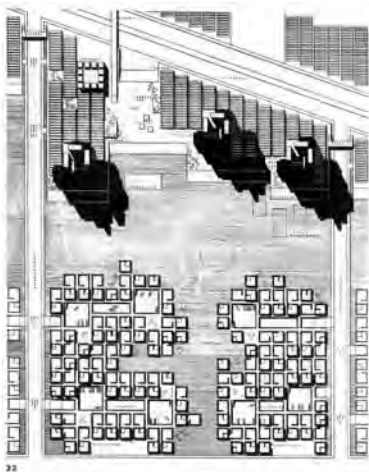

Fig. 3. PH-konkurrencen, Gerd Bornebusch' forslag, der blev tildelt tredjepræmie.

Fig. 4. PH-konkurrencen, Henning Larsens forslag, der blev tildelt andenpræmie.

og tidssvarende for "almindelige" mennesker. Det var også Generalplansekretariatets og arkitekt Max Siegumfeldts holdning.

Men det var der nu ikke enighed om. Boligkommissionens sekretariat og arkitekt Troels Schmidt i Københavns kommune havde udført et kæmpemæssigt og grundigt arbejde med registrering af saneringsområdernes boligkvalitet, udgivet i 1971 (Fig. 2). De havde derfor et nuanceret kendskab til områderne og slog til lyd for karréudhuling, begrænset nedrivning og huludfyldning i forhusbebyggelsen, hvor den var for kostbart at bevare. Man ønskede at 'hele' efter indgrebene.

Totalsanering var dog fortsat både fagligt og politisk en trend. Det var lettere at "rydde hele munden" og give patienten et billigt stålgebis, frem for at trække tænder ud hist og her, bygge broer, sætte stifttænder i og restaurere det tilbageblivende tandsæt.

Går vi lidt tilbage i tiden viser PH-konkurrencen, der blev udskrevet i 1965 lidt om hvilke baner man tænkte i. Man havde et klart koncept, nemlig, at fremkalde en debat om den kvalitative fornyelse af familieboligen i byen, og at sætte idéerne i relation til byggeriets industrialisering.

Ikke "Den sorte firkant", men et areal i det nordlige hjørne af Nørrebro Runddel, var udpeget som den fiktive byggegrund. Der var stort set frit slag mht. tæthed, men der skulle indpasses skole, institutioner, fællesfaciliteter og butikker, og fra boligerne skulle der være nem adgang til bilparkering og grønne friarealer.

En tredjepræmie blev vundet af Gerd Bornebusch med et forslag bestående i en blanding af lave etageboliger og højhuse i 24 etager, med boliger af individuelt tilsnit placeret på "bakker" ophængt i installations- og elevatorårne (Fig. 3, to ill.). Andenpræmien gik til Henning Larsen og et forslag til en slags tæt-lav bebyggelse i 3-4 etager, hvor de grønne arealer tilsyneladende var meget klemte, men jævnt fordelt (Fig. 4). Endelig gik førstepræmien til Knud Rasmussen og Seth Seablom. De foreslog en slags stokbebyggelse, hvor stokkene er terrasseopbyggede, med boliger og "gårdhaver" forskudt, så bygningerne kun kaster en lille skygge og friarealerne bliver maksimalt anvendelige (Fig. 5, to ill.).

I disse første udspil til Nørrebro's omdannelse var der således virkelig tale om en "konceptuel" tilgang til planlægningen. 1. præmien blev ikke realiseret, men forestillingen om totalsanering og nybyggeri hang ved. I Københavns kommune troede man fortsat på modellen fra Borgergade-Adelgadesaneringen.

Indre Nørrebro lå som en stor udfordring planlægningsmæssigt, men også arkitektonisk, uden at man dog snakkede om arkitektur. Yderligere nedrivninger kom successivt, efterhånden som de økonomiske vurderinger, genhusningen og planlægningen af nybyggeriet kunne følge med. Slumstormerne og kampen om "Byggeren" fyldte klart nok en stor del af dagsordenen.

Helhedsplanerne, i 1977 - en skitse, og den endelige i 1979 (Fig. 7), blev udarbejdet af KBI, i tæt samarbejde med direktør Helge Nielsen (Det

københavnske Saneringsselskab) og overborgmester Egon Weidekamp (kommunen).

Omfattende nedrivninger og nybyggeri gav en udtynding på 50 %. Det var ikke alene ved fjernelse af mange produktionsvirksomheder i karrémidterne, men også ved at væsentlige dele af den eksisterende forhusbebyggelse blev erstattet af nyt lavere nybyggeri i mindre husdybde.

KBI udviklede for Foreningen Socialt Boligbyggeri en hustype, som kunne anvendes både i større sammenhængende enheder, men også som huludfyldning. I Helhedsplanens forord anføres det optimistisk om huludfyldninger, at ”den væsentlige udtynding i bydelens bebyggelser vil ... ikke give sig drastiske udtryk i gadernes rammer”. Den ny karréstruktur og huludfyldningerne fik dog et omfang, og standard-udfyldningen en karakter, der totalt ændrede gadernes karakter i store dele af området.

Det kan være svært nok at lægge en plan for et stort byfornyelsesområde og samtidig udvikle hustyper for nybyggeriet, men det er straks endnu sværere at realisere idéerne.

Indre Nørrebros fornyelse har været et kompliceret puslespil af planer og detailprojekter, høringer, godkendelser og vedtagelser, og det er da heller ikke gået helt som man drømte om, hverken for bydelen eller hustypen.

En byvandring på Indre Nørrebro viser med al tydelighed, hvor det er gået galt. Et arkitektonisk helhedsgreb blev undermineret af den omfattende brug af ensrettet nybyggeri, som f.eks. i Bangertsgade, hvor arkitekturen er præget af ”en uheldig hånd” og bestemt ikke virker inspirerende (Fig. 8). Også forsinket eller manglende udnyttelse af arealreservationerne til parkering og offentlige anlæg har splintret kvarterer, f.eks. området bag Rud. Rasmussens snedkeri, hvor det planlagte p-hus ikke er kommet op at stå (Fig. 9), og langs Stengade, hvor det, der oprindeligt var tænkt som en slags ”Sct. Annægade” med parkering, er blevet til en uforståelig ”park”.

I Slotsgade går det bedre. Her anvendes standard-hustypen til en enkelt huludfyldning og i Baggesensgade har den fået en markant parabolisk

Fig. 5. PH-konkurrencen, Knud Rasmussen og Seth Seabloms forslag fik førstepræmie, men blev aldrig realiseret.

Fig. 6. I 1977, året efter at Urban Hansen var blevet afløst af Egon Weidekamp som overborgmester, lignede Indre Nørrebro et bombekrater (Fig. 6). Store tomme arealer i midten af området, særlig omkring Blågårds Plads, der lå helt åben hen på to af siderne. I kanten af området var man på dette tidspunkt ikke færdig med at rive ned.

Fig. 7. Helhedsplanen for Indre Nørrebro fra 1979

Fig. 8. Bangersgade totalt domineret af ensrettet nybyggeri.

Fig. 9. Terræn-parkering på de ryddede arealer bag Rud. Rasmussens snedkerier, hvor et nyt P-hus skulle være opført.

Fig. 10. På Indre Nørrebro Nord er der fornyet i et langsommere tempo. En bevarende byfornyelse, der mere forsigtigt har forandret området.

facadeudsmykning, der tydeligt signalerer, at der bor folk med TV-vaner, der peger ud i verden.

Hjørnet af Blågårds Plads, der i gamle dage åbnede sig ud til Slotsgade (den del der er nedlagt), er nu lukket, og uanset at der i dag er en portgennemgang til Korsgade, har pladsen en helt anden kedelig karakter med afvisende stueetager. Går man gennem porten, kommer man ud til Korsgade og endnu en plads. Hullet i forhusbebyggelsen overfor har længe ventet på Utzons svømmehal, der endte oveni Dallerups Søpavillon. Hullet er nu bebygget med et tilbagetrukket, halvt nedgravet idræts- og multihus: Korsgadehallerne, hvis funktioner beboerne har stor glæde af. Men det er vanskeligt at fornemme BBP-arkitekters sans for "...udvikling af stærke, originale koncepter, baseret på nøje analyser af sted, funktion, proces, økonomi og teknik ...", som de selv pointerer på deres hjemmeside.

Ved århundredskiftet (altså det forrige) boede der i Sorte Firkant ca. 26.000 mennesker. I 1977 var der 10.000 tilbage. I 1984, hvor Helhedsplanen skulle være gennemført, skønnede man at befolkningen ville være på ca. 7.800. I dag har det store tilskud af nydanskere ganske givet hævet befolkningstallet igen.

Bydelsatlas Nørrebro blev udarbejdet i 1996, dvs. lovligt sent i forhold til at bidrage til "Sorte Firkants" omdannelse. Bedømmelsen af bevaringsværdige bygninger i Sorte Firkant er unægtelig præget af den hårdhændede nedrivningspolitik, og i atlassets tekst er der ikke mange roser til nybyggeriet. Anderledes ser det ud for Indre Nørrebro Nord omkring Sankt Hans Torv, hvor bevaringsværdige bygninger ligger tæt.

Med Jens Kramer Mikkelsen som overborgmester fra 1989 blev byfornyelsen i 90'erne og 00'erne mere nænsom. De tilbageblevne bygninger og boliger var knap så dårlige og tiden var gået, så politikerne havde ændret holdning, og der har, som på Indre Vesterbro, i højere grad været tale om en omdannelse baseret på områdets struktur og kvaliteter, og med beboerne med på råd.

I Egegade, Birkegade og Elmegade er karakteren af området fortsat meget tæt. Man fornemmer, at det er fornyet i et langsomt tempo og, at der er tale om en bevarende byfornyelse, der på forsigtig måde har forandret området (Fig. 10). Stikker man ind gennem portene, er der grønne gårdanlæg i de fleste af karrémidterne. Der er enkelte mindre huludfyldninger, som i Birkegade, og også enkelte lidt større, som Boligforeningen 3B's byggeri i Guldbergsgade, der har en pendant om hjørnet i Nørre Allé. Byggeriet er et projekt af Marianne Ingvarsens tegnestue, der fik 1. præmie i infill-konkurrencen, udskrevet af By- og Boligministeriet, Byfornyelse København og Entreprenørforeningen i 1994. Det skulle egentlig have ligget på Halmtorvet på Vesterbro, men er i stedet opført på Nørrebro i 2002 (Fig. 15).

Vesterbro

Det andet store byfornyelsesområde, Vesterbro, var allerede i Generalplanskitsen fra 1953 udpeget sammen med Indre Nørrebro, som et af de dårligste og mest saneringsmodne kvarterer i København. Men før vi ser nærmere på Indre Vesterbros planlægning tager vi et kort blik tilbage i tiden for at se på et par koncepter på det Mellemste Vesterbro.

På Kunstakademiet havde Steen Eiler Rasmussen i 1951 et internationalt hold studerende, der udarbejdede et skitseforslag til en ny bebyggelse omkring Skydebanehaven. Man kunne dengang ikke drømme om at bevare den eksisterende nedslidte bebyggelse. Fra Viktoriagade til Valdemarsgade blev alt revet ned og man byggede højhuse, punkthuse og stokbebyggelser. De eneste bygninger der blev bevaret var Nyrops Eliaskirke på Vesterbros Torv og Københavns Bymuseum i det tidligere Skydeselskab. Skydebanehaven blev friholdt og i krydset med Istedgade blev der bygget biograf og forretningscenter (Fig. 12).

Tanken om totalsanering havde også på Vesterbro ligget lige for. Københavns kommunes Cityplan Vest kontor havde, som vi ved, arbejdet med planer om store rydninger på det inderste Vesterbro op mod Hovedbanegården, for at skaffe plads til det nye aflastningscenter og Søringens gennemføring langs havnen og jernbaneterrænet.

Ligesom Boligkommissionen og Troels Schmidt, slog Vesterbros Boligaktion i begyndelsen af 50'erne til lyd for en "behersket" oprydning i de tætteste boligkarreer. Kommunens generalplandirektorat stod dog også her for en mere hårdhændet indsats, a la det vi har set på Nørrebro. Sænkningen af det mellemste Vesterbro med yderligere nedrivninger omkring Saxogade, Dannebrogsgade, Mathæusgade og Revaldsgade fandt sted i årene 1971-75.

Fig. 11. Boligforeningen 3B's nybyggeri i Guldbergsgade, et projekt af Marianne Ingvarsens Tegnestue.

Fig. 12. Forslag til omdannelse af det midterste Vesterbro udført af et internationalt hold af studerende på Kunstakademiet i 1951

Fig. 13. Dispositionsforslag til omdannelse af område omkring Saxogade, udarbejdet af Københavns kommunes Generalplankontor i 1967.

Fig. 14. Efter nedrivning af store dele af Saxogade kom Apostelkirkens tårn til at stå mærkeligt alene.

Fig. 15. Den øst-vendte bagside af Apostelgården, et resultat af, at dispositionsplanen for området ikke har kunnet følges til dørs.

Men allerede i 1967 var man, parallelt med de tidlige planer på Indre Nørrebro, gået i gang med en dispositionsplan for et område omkring Saxogade. Generalplankontoret med Max Siegumfeldt tænkte jo helt anderledes end Boligaktionen og Troels Schmidt. Man arbejdede med en ny karréstruktur, der brød med den eksisterende og som skulle give mere lys og luft.

Man forestillede sig et nyt bebyggelsesmønster formet som en slags 'a la grecque-bort' (fig 13), hvor de ubebyggede arealer var skiftevis p-pladser og friarealer.

Som det tydeligere ses, når planen farvelægges, arrangerede man mønstret, så en del af den eksisterende bebyggelse eventuelt kunne bevares. Planen skulle vise sig at sætte markante spor.

Hovedparten af bebyggelsen langs Saxogade og den ene side af Westend blev nedrevet. Op mod Vesterbrogade var lidt af den eksisterende bebyggelse bevaret, og efter nedrivningen af garveriet på hjørnet af Mathæusgade og Saxogade, var der kun en lille stribe bygninger tilbage ud mod Istedgade.

Syd for Mathæusgade blev de ryddede arealer midlertidigt anvendt til byggelegepladsen "Hudegrunden", 1970-75, hvorefter institutionsbyggeriet "Garvergården" blev opført i 1976-77 (arkitekter Gunnar Sørensen og Carsten Juel-Christiansen). Man respekterede den eksisterende karréstruktur, men i sin arkitektur, herunder farvesætningen, bryder byggeriet med omgivelserne i et vellykket forsøg på at ramme den lidt 'vildere' karakter, som Vesterbro sine steder er præget af.

Nord for Mathæusgade opførte Boligforeningen 3B i 1988, med KBI som arkitekter, en forstadslignende almen boligbebyggelse, "Apostelgården", opkaldt efter kirken lige nord for (fig. 14). Kirken var blevet frataget sine støttende naboer og Saxogade var igennem Apostelgården blevet til en sti, forbundet til gadenettet via porte under et par mellembygninger.

Den nye karré var stor, åben og lys, og de vestvendte lejligheder havde fået altaner, men også indgange, imod gården. Bebyggelses-konceptet i form af dispositionsplanskitsen kunne dog ikke følges ordentligt til dørs, og kom flere steder til at vende vrangen ud.

Man er derfor endt med en kedelig afvisende bagside mod øst, og et "tiloversblevet" friareal ind mod hegnet til Westend-bebyggelsens små gårde, indrettet som en slags "park" (fig. 15).

Apostelgård-området vidner, som dele af Indre Nørrebro, om, hvor vanskeligt det er på en overbevisende måde at fuldføre omfattende overordnede planer i et eksisterende byområde. Arkitektonisk er dette nærområde jo faldet helt fra hinanden.

Også andre dele af det mellemste Vesterbro er præget af koncept-styret planlægning, der har ført til voldsomme indgreb, men nu vil jeg i stedet kaste mig over fornyelsen af Indre Vesterbro – området mellem Vesterbrogade og Sønder Boulevard, Reventlowsgade (Hovedbanegården) og Dannebrogsgade.

Indre Vesterbro

Fornyelsen af Indre Vesterbro var i sin metode anderledes. Den var styret af en ny lov ”byfornyelsesloven”, der trådte endeligt i kraft i 1982. Den sikrede beboerindflydelse baseret på varetoret, og fornyelsen blev derfor styret af en ”Handlingsplan” og ikke en helhedsplan.

Der blev etableret et Byfornyelsescenter og en centerledelse med repræsentanter for alle byfornyelsens aktører. Ledelsens første store opgave var at drøfte og konfirmere et forslag til Handlingsplan udarbejdet af byfornylsesselskaberne.

Handlingsplanen havde et program for en social dimension, der bl.a. skulle understøtte det aktive lokale netværk, hvor beboerne blev inddraget i planlægning og beslutninger for deres egen karré og ejendom, og planen skildrede en planmetode baseret på karrévis byfornyelse, en parallel ”spredt indsats”, og sideløbende aktiviteter (Fig. 20).

Handlingsplanen lagde op til en bevaring af områdets karréstruktur med grønne gårdanlæg i karrémidterne og større fælles rekreative områder, hvor der kunne skabes plads til det, f.eks. på Sønder Boulevard og i Brune Kødby.

Handlingsplanen blev vedtaget af Borgerrepræsentationen i 1991 og husstandsomdelt til alle beboere og erhvervsdrivende i området.

Bydelsatlasset for Vesterbro, også fra 1991, viste bl.a. bydelens bevaringsværdige bebyggelsesmønstre og bydelens bevaringsværdige bygninger. Atlassets udsagn kom så tidligt i planlægningen, at de nåede at blive vigtige redskaber i både de overordnede og de lokale diskussioner.

Fig. 20. Handlingsplan for Indre Vesterbro fornyelse, 1991. Etapeplan for karrernes planlægning og gennemførelse

Fig. 21. Denne status fra 1994 for byfornyelsens 1. etape viser, at om-dannelsen langsomt tager form. Man gennemfører karrévis beslutninger kombineret med spredt indsats. For en række karreer i 2. og 3. etape er der endnu ikke taget stilling til, hvad der skal ske.

Indre Vesterbro 1971, da Boligkommissionen kom med sin oversigt over boligkvaliteten.

Indre Vesterbro 1991, hvor området havde været igennem en række forsøringer.

Indre Vesterbro 2001, hvor handlingsplanens nedrivninger var gennemført.
Fig. 22.

Trafikstrukturen og institutionsdækningen var fastlagt i kommuneplanen og detaljeret i en senere Kvarterplan, og i handlingsplanen nøjedes man med at markere, at en trafiksanering af lokalgadenettet skulle ske etapevis, tilpasset færdiggørelsen af de enkelte karreer.

Hvad er det så, der karakteriserer Indre Vesterbros arkitektoniske omdannelse?

Forskellen til Indre Nørrebro skyldes primært:

- at der kun har været beskedne forandringer i tæthed (fig. 22.).
- at der var gået 10 år og holdningerne havde ændret sig, men også,
- at man havde et udgangspunkt med flere store gode boliger flere penge til byfornyelse end til sanering,
- at der var politisk forståelse for bevaring og istandsættelse, og dermed begrænset nybyggeri styret af lokalplaner,
- at der var større mangfoldighed af arkitekter bag byggerierne (Fig.23),
- at der blev taget individuelle og forskellige hensyn karré for karré, og
- at erhverv i strøggader og i erhvervsprægede karrémidter så vidt muligt blev sikret.

I 1997 udarbejdede Københavns kommune en Kvarterplan for Indre Vesterbro – en detaljering af den samtidig offentliggjorte kommuneplan. Man var nået igennem hovedparten af de lokale byfornyelsesdebatter, og omdannelsen af karreernes bygninger og friarealer var fastlagt i det meste af området.

Kvarterplanen var vejledende og gav en samlet beskrivelse af området. Den supplerede byfornyelses- og lokalplanbeslutningerne med retningslinier for nybyggeri, trafik, institutioner, de større offentlige anlæg m.m., og kunne danne grundlag for kommunens sektorplanlægning og budgetlægning.

Kvarterplanen havde med baggrund i Bydelsatlasset også et særligt afsnit om 'byarkitektur' – hvad Handlingsplanen ikke havde.

Indre Vesterbros omdannelse var i 2001 – 10 år efter handlingsplanens vedtagelse - fastlagt i karrévisse politiske beslutninger, og den samlede gennemførelse kunne afsluttes efter yderligere 3-4 år.

En tur på Indre Vesterbro

Til sidst en kort tur gennem området for at se, hvordan den kontekstuelle omdannelse har sat sig spor - gadeforløb, bevarede istandsatte bygninger og infill-byggerier (Fig. 23.).

Fig. 23. Nybyggeri, 2001

1. Almene ungdomsboliger
2. Almene boliger
3. Almene plejeboliger og børneinst.
4. Almene boliger
5. Ældreboliger
6. Almene boliger
7. Ældreboliger
8. Supermarked, hotel mv.
9. DGI-byen, hotel
10. Børneinstitution
11. Børneinstitution
12. Børneinstitution
13. Ejerlejligheder

Fig. 24. Området har bibeholdt sine meget karakteristiske lange lige gader fra Vesterbrogade til Sønder Boulevard. Her Absalonsgades nordlige ende, set mod syd.

Fig. 25. Absalonsgade, samlet den kraftigst fornyede gade. Tv. børneinstitution i stueetagen og 35 ældrebyggede boliger / plejehjem på de øvrige etager, tegnet af Nøhr og Sigsgaard. Th. almene boliger i én lang facadeopdelte bygning, der er tilpasset den øvrige gadebebyggelses karakter, tegnet af Carsten Thure Nielsen og Martin Rubow.

Fig. 26. Det gule Hus på hjørnet af Istedgade og Eskildsgade understreger Istedgades arkitektonisk meget brogede karakter. Man holdt fast i en bevaring, da en nedrivning kunne have åbnet for et større ensrettet nybyggeri, ude af takt og dimension med omgivelserne. Nu har vi i stedet et kig ind i Hestestalds-karreens solcellefylde indre .

Fig. 27. Skydebanegades tætte spekulationsbyggeri fra 1892, udført som en meget markant helhed med masser af facadeudsmykning mod gaden. Før handlingsplanen havde der været oplæg fremme om at skære bunden af stikgaderne, for at få mere lys og luft. I stedet valgte man en total bevaring og istandsættelse – oven i købet i den dyre ende.

Ingen boliger blev sammenlagt, trods en stor andel af små lejligheder. Alle lejligheder fik moderniseret køkken og wc/bad – bortset fra en enkelt, der nedlagde veto – og de af de små lejligheder, der lå øverst, fik udvidelse i tagetagen, hvis de ønskede det.

Fig. 28. Efter mange diskussioner om nedrivning af det midterste af Lille Colbjørnsensgade og sammenlægning af karreerne, endte man med kun at nedlægge de underste, mest usunde boliger i terræn, at udnytte arealet til gennemgange og fællesformål, der binder karreerne sammen, og at istandsætte og modernisere resten. Et hul i facadebebyggelsen mod Halmtorvet blev ikke bebygget, selvom det stred mod princippet om at hele karréerne. I stedet valgte man kun at lukke med en mur mod gaden. Gavllejlighederne blev forsynet med altaner og på espalier-gitre trækkes gårdens grønne indre ud i gadebilledet. Et flot greb af Tegnestuen Vandkunsten.

Fig. 29. Et usædvanligt nybyggeri på hjørnet af Istedgade og Viktoria-gade – ja, det er nybyggeri tegnet af Vilhelm Lauridsens Tegnestue. Muro-projektet med 30 almene to- og trerumsboliger, opført i 1999 i 'fuldmur'. I byfornyelse går det forhåbentligt ikke hen og bliver den vildeste arkitektoniske dyd at fastholde gesimshøjder og taktdeling (Fig. 32).

Fig. 30. Gasværksvej 13 - et fint indpasset 'privat' infill-byggeri med 12 ejerlejligheder i varierende typer og størrelser, tegnet af Erik Nobel.

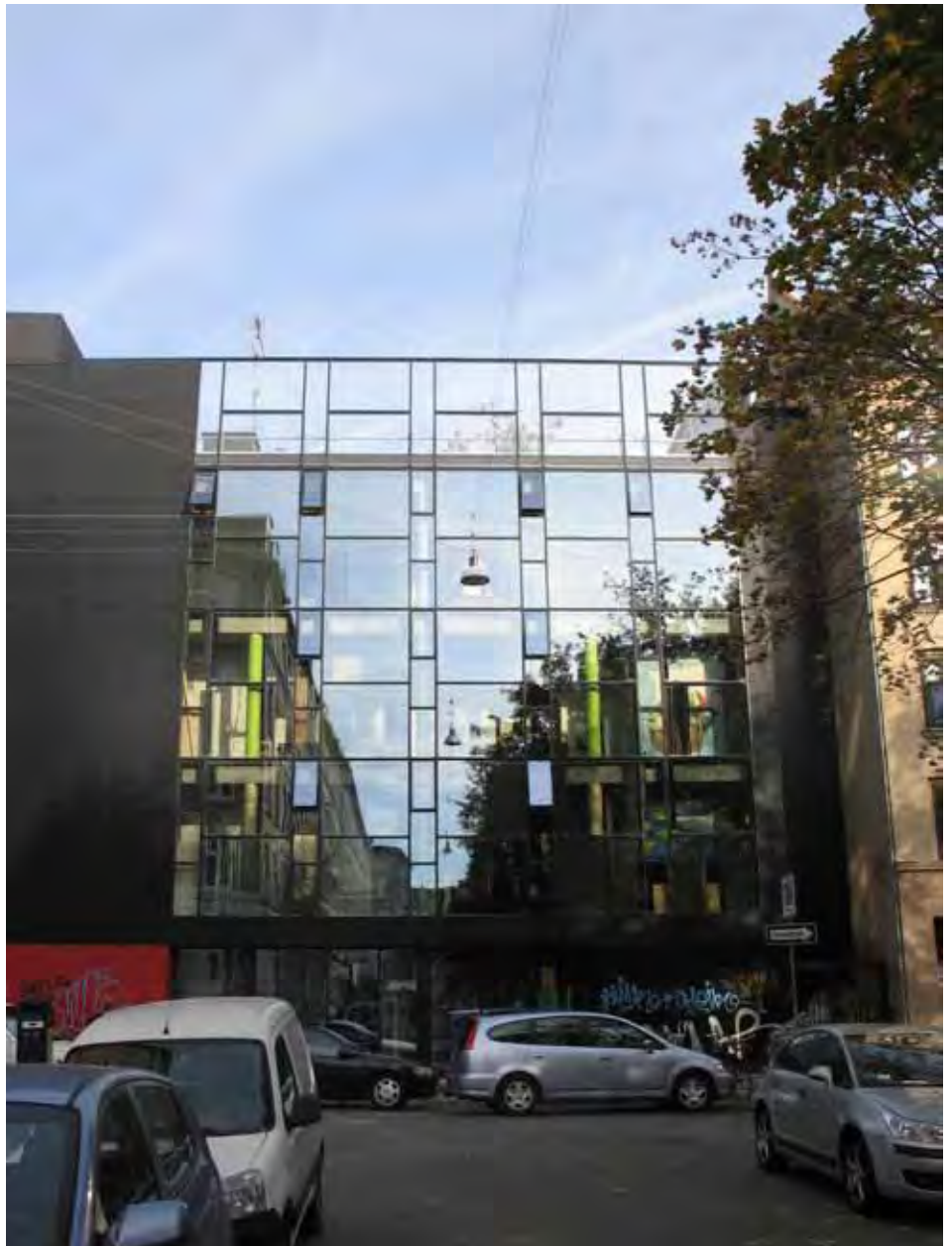

Fig. 33. Børneinstitution i Dannebrogsgade, tegnet af tegnestuen Entasis, der vandt Carlsberg-konkurrencen. Byggeriet er med sin placering med til at 'lukke' facadehullet i hjørnet af den lidt forsømte Litauens Plads.

Fig. 32. Og det sidste skud på stammen, Københavns kommunes institutionsbyggeri i Eskildsgade, tegnet af TNT Arkitekter. Her har man sparet på gesimserne og er arkitektonisk parat til at bryde med det hele.

Fig. 31. Boligforeningen 3B byggede i 1998 "Prangergården", tegnet af NOVA 5 Arkitekter. Arkitektonisk har det et nutidigt og naturligt industrielt udtryk og samtidig passer det ind i husrækken – eller hva? Mod det nye Halmtorv og Gasværksvej, kunne man have ønsket sig en underetage med butikker og andre udadvendte funktioner .

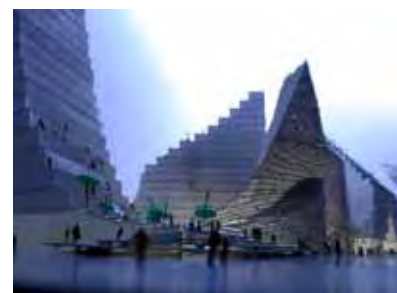
Mosek er Mosek

Er der noget om, at musik og arkitektur ligner hinanden?

” ... Min onkel – lange Adolf - ... han var også tosset etter Mosek – han var så ingtresseret a’ han kreperede aet – ved det a’ han spillede på Mundharmonika – og så en aften han sitter hjemme og ska’ te’ og spille Sæterjentens Søndag for Madammen og Hunden – så ta’r han et langt Sug i Harmonikaen, for rigtig og få følelse i Melumdien – og så ryger Harmonikaen ne’r i Halsen på ham og kvalte ham – se ha’de han nu spillet Flygel eller Bas – så var det jo aldrig sket. ... Der ka’ man altså se’ – a’ Mosek ka’ osse være livsfarlig. ...”

(fra "I tonernes verden" af Robert Storm Petersen)

Fig. 34. På Scala-grunden inderst på Vesterbro, havde Bjarke Ingels en idé til et pyramide-projekt a la det, som var tænkt opført først på Amager, på Faste Batteri grunden. En arkitektonisk udfordring, der vil noget, men lidt ude af konteksten? Senest har Ejendomsselskabet Norden offentliggjort en projekt-idé til et kontorhusbyggeri i form af en klynge cylindriske tårnbygninger med reference til cirkusbygningen, tegnet af Lundgaard og Tranberg arkitekter. Lad os se om det får fat i en kontekst.

Arkitekturpolitik i Aarhus

Gøsta Knudsen

Aarhus er de sidste 25 år blevet en meget smukkere by.

Det er sket i en proces uden Arkitekturpolitik. Det, der kendetegner de fine arkitektoniske resultater, er, at de er funderet på et eksemplarisk samspil mellem byråd, kommuneplan, byens borgere og en række manualer, der regulerer det arkitektoniske spillerum.

Et andet kendetegn er helhedstænkning, hvor byinventar, belægnings, byggeri og byrum ses i tværfaglig sammenhæng. I det følgende gives nogle eksempler på de arkitektoniske resultater.

◀ Midtbyens torve, gågaden, Latiner-kvarteret og arealerne langs åen er blevet trafikalt fredeliggjorte og har fået smukke naturstensbelægninger.

Foto: Bispetorv fra Domkir-kens tårn

▼ Lille Torvs belægninger refererer til Domkirken, Store Torv og Bispetorv.

▲ Specialdesignet byinventar inviterer til afslappet refleksion.

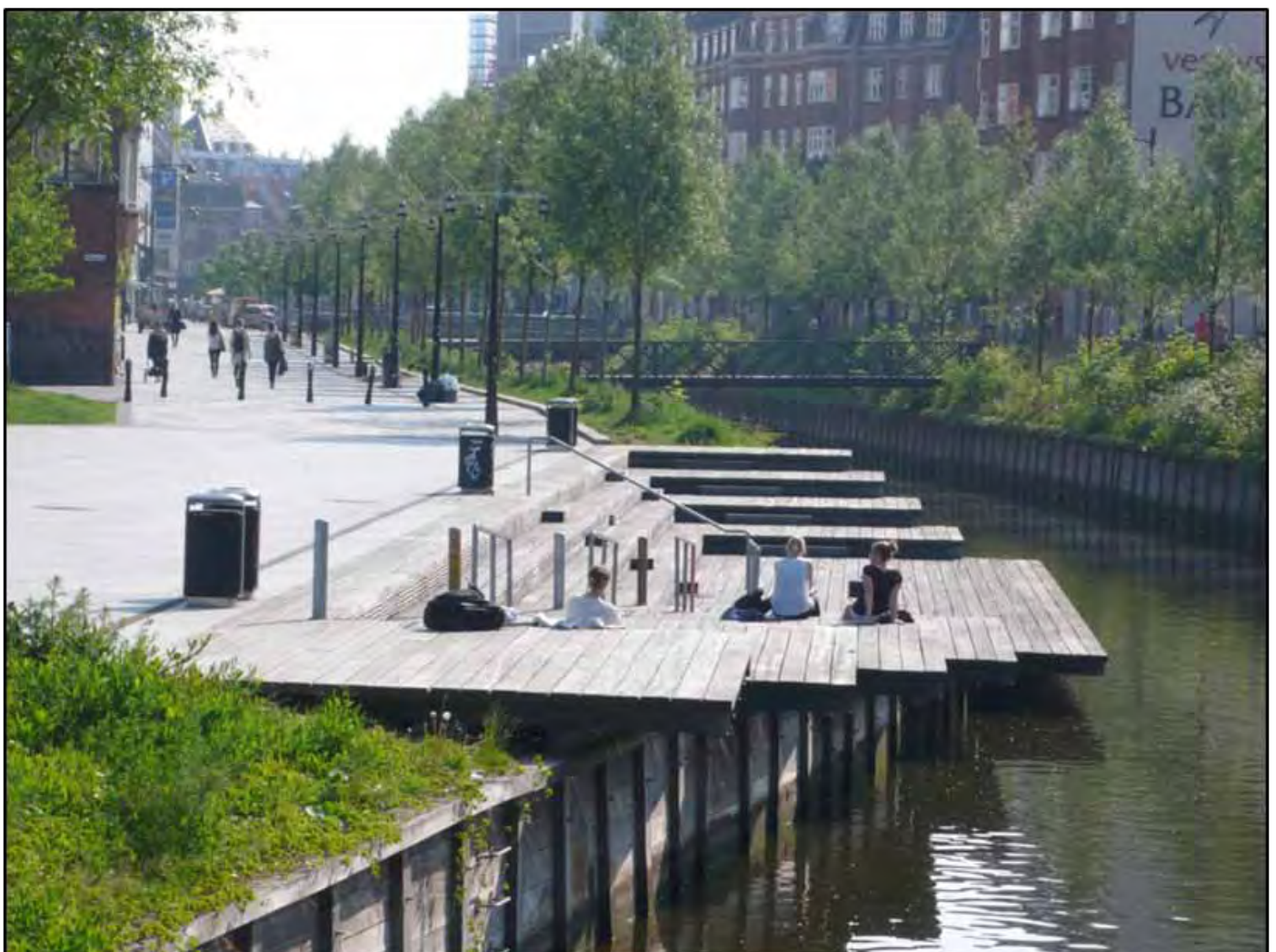
► Indlevet støbjernsrist skal sikre gaderummets træer gode vækstvilkår.

◀ Åens åbning har givet Aarhus en ny dimension i den globale konkurrence om at tiltrække investeringer og kvalificeret arbejdskraft.

▼ Det arkitektoniske motiv i overgangen mellem land og vand er dyrket i den renoverede Møllepark.

► De Bynære Havnearealer, der udbygges efter konkurrencen om en masterplan fra 2000, er med sine 840.000 m² det seneste initiativ på at udvikle og ”brande” Aarhus, nationalt og internationalt.

▼ Udviklingscenteret i Pakhus 27 giver investorer og byens borgere et værdifuldt overblik. Hensigten er at skabe engagement og ejerskab.

◀ De Bynære Havnearealer
- Z-Husets begavede fortolkning af den klassiske karré åbner for lys og luft samt spændingsfulde arkitektoniske oplevelser.

▼ De Bynære Havnearealer
- Lighthouse's 142 m høje punkthus, med offentlig adgang til de 2 øverste etager. 1. etape realiseret i foråret 2012.

▲► De Bynære Havnearealer -
Isbjerget – indflytning i 2012.

◀ Projektet SHiP giver - med sin placering ved den nye bugtpromenade og idrætsramblaen - nye muligheder i samspillet mellem arkitektur og pirrende kropslig udfoldelse.

▼ Ungdomsboliger – 0-energi byggeri i første parket ved lystbådehavnen.

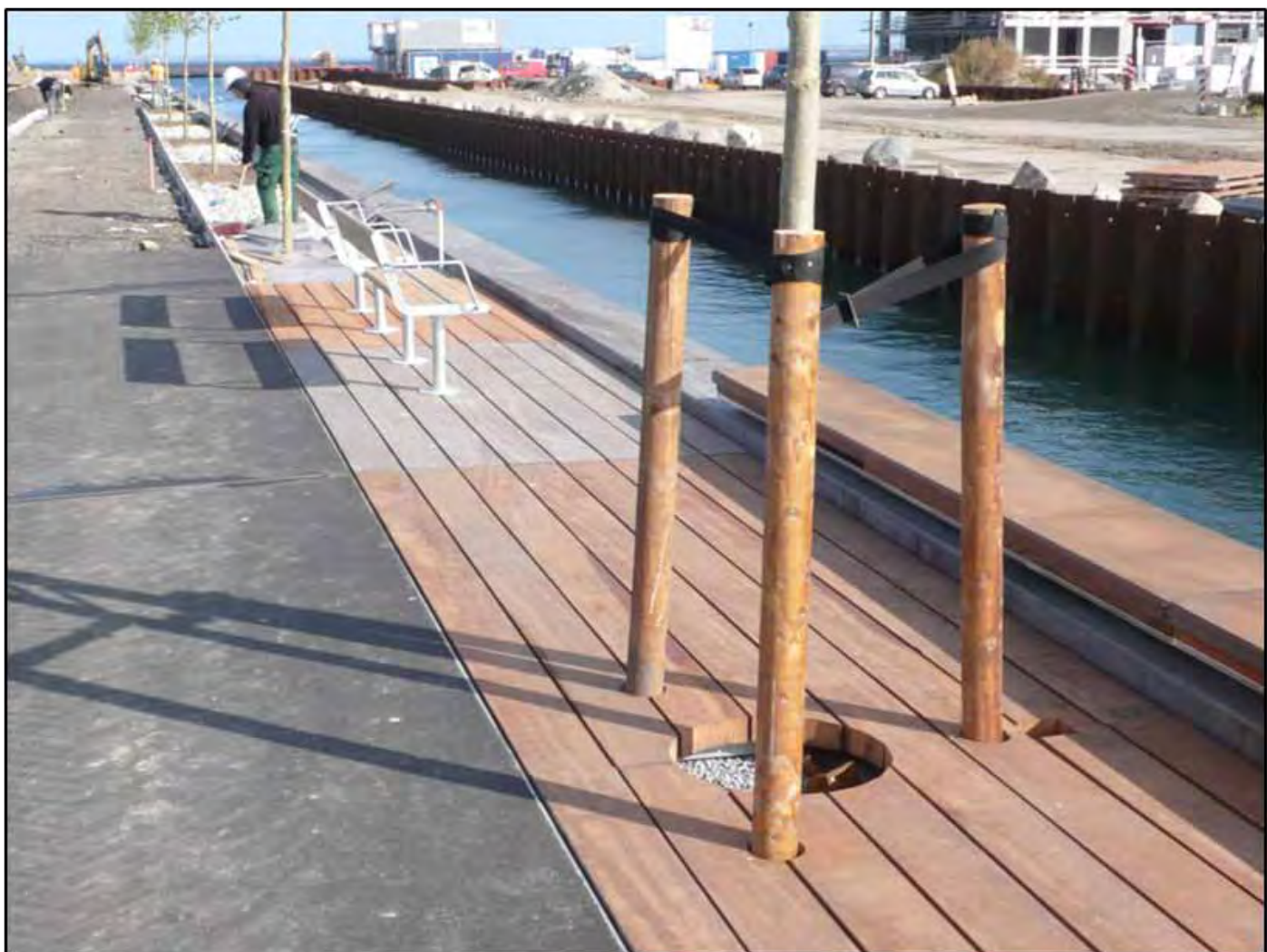
Realiseres i 2012.

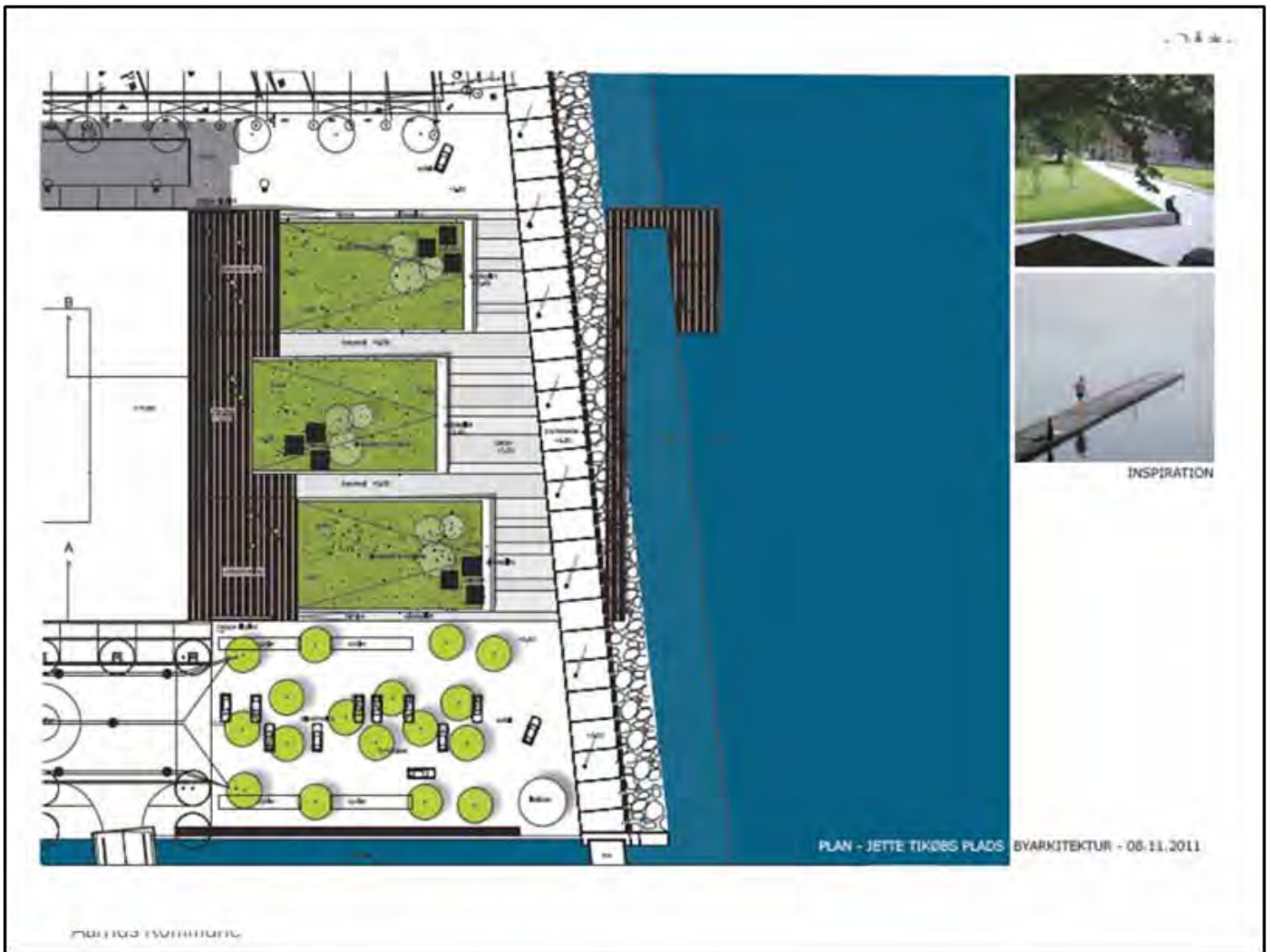

► Bugtpromenaden beskyttes mod bølgesprøjt af et kunstigt, undersøisk rev.

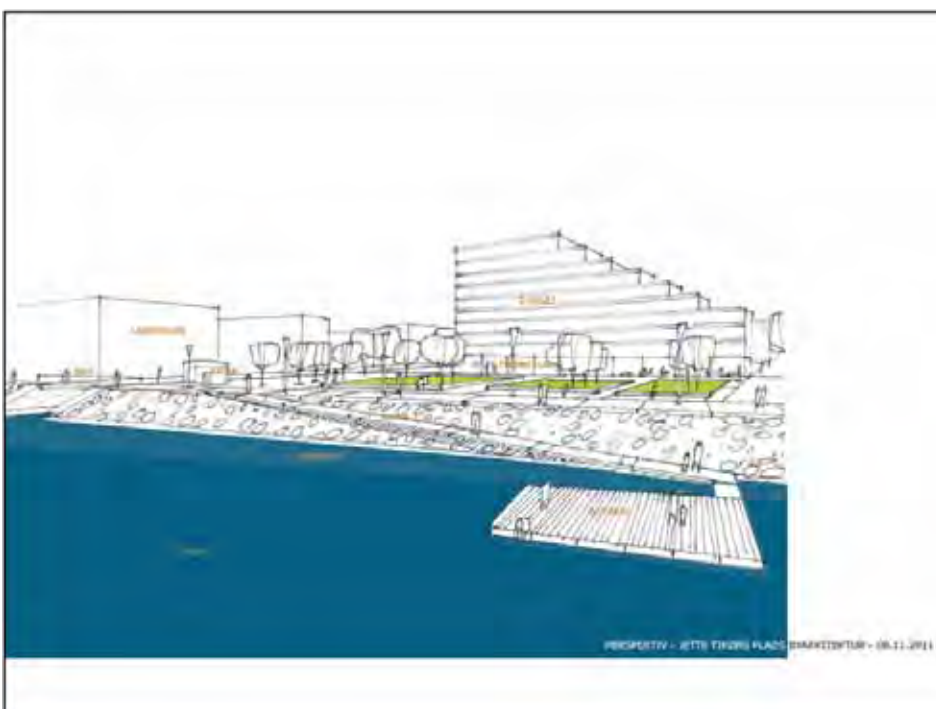

▼ For at fremme investeringer og salg af boliger og erhvervsareal er et stykke af De Bynære Havnearealers boulevard gjort færdig i 2011.

▲ Den yderste bydelsplads, der afslutter boulevarden, bliver grøn. Det skal sikre et godt hverdagsliv i trygge, grønne rammer.

◀ Perspektiv af den yderste bydelsplads. Opgaven er at finde krydspunktet mellem "Kongesal" og hverdagsliv – færre hårde belægninger og mere grønt.

► Inspiration fra Sydspanien til træbeplantning på den yderste bydelsplads.

▼ Havnefronten og den historiske midtby skal bindes sammen med vandet.
Ambitionen er Nordeuropas smukkeste havnefront.

◀Multimediehuset – byens nye hovedbibliotek, den frilagte å og den ny terrasserede plads mod syd. Realiseres i 2015.

▼Navitas – ny undervisningsinstitution – mod nord ved Nørreport. Realiseres i 2014.

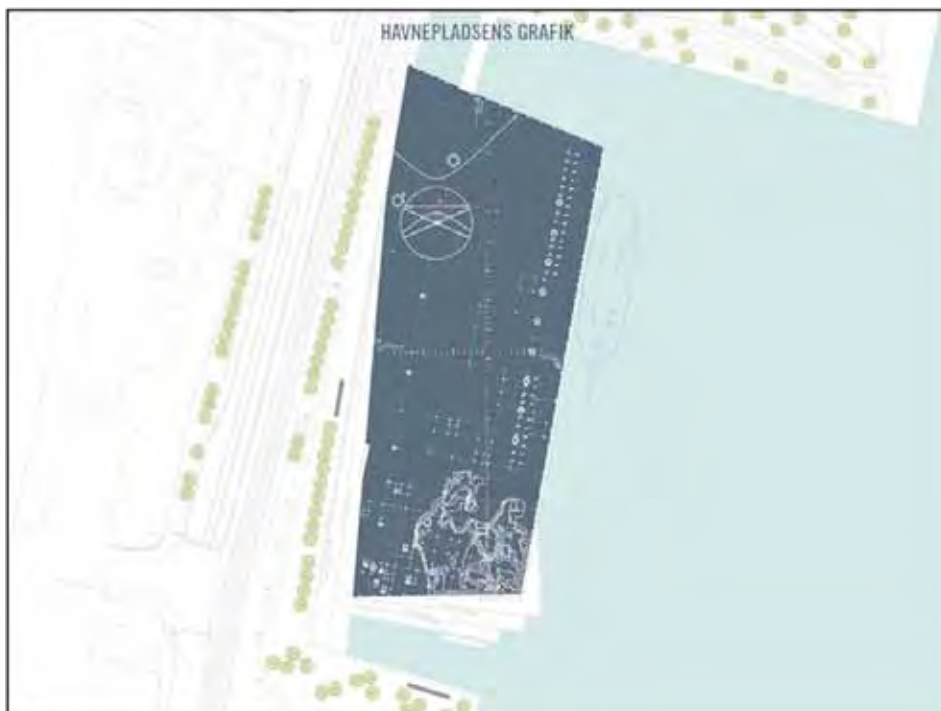

► Bestsellers domicil ved Nørreport. Realiseres i 2013.

▼ Bestsellers og Navitas' byggegruber ved Nørreport.

◀ Den nye havneplads mellem Multimediehuset og Navitas – et stenkast fra Domkirken. Realiseres i 2015.

▼ Ny letbane langs havnefronten inspireret af Sevillas fine integration af offentlig transport og det offentlige byrum.

Realiseres i 2015.

ALT SAMMEN UDEN ARKITEKTURPOLITIK...

STADSARKITEKTEN
TEKNIK OG MILJØ
Aarhus Kommune

OVERORDNET KOMMENTAR:

De mange arkitektoniske indsatser fortsætter, men kan ikke stå alene.

Følgerne af byrådets visioner om dynamisk vækst med 75.000 flere indbyggere, 50.000 nye boliger, 50.000 nye arbejdspladser og 20.000 yderligere studiepladser samt en bæredygtig, CO₂-neutral by i 2030 vil nemlig resultere i så dybtgående forandringer, at udviklingen af en egentlig arkitekturpolitik er nødvendig.

Den nye arkitekturpolitik er baseret på åben dialog med borgerne og knytter sig indholdsmæssigt til kommuneplanens temaer.

Vækst og CO₂-neutralitet:

Arkitekturpolitik Aarhus bygger på byrådets vision om Aarhus som Vestdanmarks dynamiske kraftcenter. Det indebærer bygning af 2 nye byer i periferien med plads til 50.000 nye indbyggere samt tæt, kompakt ”infill” i midtbyen.

◀ Visionen om bæredygtig CO₂-neutralitet nødvendiggør nye arkitektoniske løsninger på alle skalatrin.

Foto: Udsnit af Planlægning og Byggeri's nye hovedkontor

▼ Projektet for det udsatte boligområde Gellerup prioriterer kompakt, tæt bybygning med det grønne landskab formet som en ny bypark.

► Aarhus Festuge 2010 var med sit projekt "Grønne Skov" på Store Torv en stor inspiration for borgerinddragelsen i arkitekturpolitikken.

Foto: Store Torv, Festugen 2010

► Inspirerende for processen var også Aarhus Kommunes slogan "Rethink" for ansøgningen om at blive Europæisk Kulturhovedstad i 2017.

Foto: Bispetorv "by night"
(Kulturnatten 2011)

◀ Arkitekturpolitik Aarhus 2012's første tema er borgerinddragelse. I den forbindelse etableres Center for Arkitektur, Ny teknologi og Design (AND). Centeret skal formidle byens arkitektoniske forandringer til borgerne og fremme netværksdannelse i erhvervet samt innovative, arkitektoniske løsninger.

Foto: Workshop ifm. udviklingen af Gellerups dispositionsplan

▼ Arkitekturpolitik Aarhus 2012's andet tema er byudvikling. I forbindelse med byens dybtgående omdannelse skal en række områder have status som bylaboratorier. Her skal der være plads til eksperimenter med nye bæredygtige løsninger på alle skalatrin.

Foto: Det nye byomdannelsesområde ved rutebilstationen

▲ Arkitekturpolitik Aarhus 2012's tredje tema er arkitektur. Aarhus Kommune skal i 2012 udvikle en koordineret og målrettet brug af konkurrencer for at fremme byens stærke arkitektur- og designklynge samt understøtte byrådets vision om at "brande" Aarhus som en arkitekturby "med noget på hjerte".

Foto: "Your Rainbow Panorama", Kunstmuseet ARoS

► Arkitekturpolitik Aarhus 2012's fjerde tema er ressourceanvendelse. Regeringens krav om markante energibesparelser i den eksisterende bygningsmasse er en trussel mod de kulturhistoriske bevaringsværdier.

Tegnestuen Vandkunstens forslag om et energirenoveret Christiansborg viser – trods tegnestuens arkitektoniske talent – hvor galt det kan gå.

◀ Arkitekturpolitik Aarhus 2012's femte og sidste tema er infrastruktur. Det er en arkitektonisk udfordring af rang, når vejene bliver rene trafiktekniske løsninger uden sammenhæng med byens rum og landskabet.

Foto: Åboulevarden Aarhus

▼ Udsigt fra Domkirkens tårn – mødet mellem gammel og nyt giver Aarhus nogle særlige arkitektoniske muligheder.

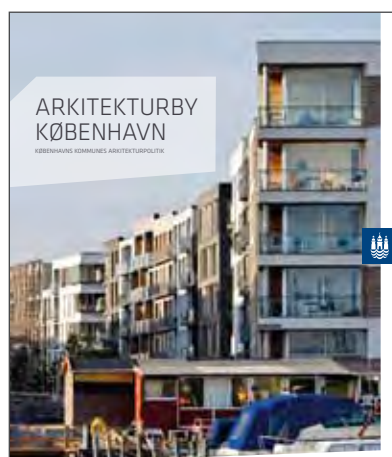
Foto: Ursula Bach

Arkitekturpolitik i København

Tina Saaby, stadsarkitekt

Det følgende fotoessay er en fortælling om planlægning og arkitektonisk kvalitet i København. Jeg har beskrevet de forskellige vinkler ud fra en skalamæssig forståelse af byens udvikling. Vi har på et overordnet plan de store strategier og politikker som viser vejen for den by vi alle drømmer om. Det er visioner der peger fremad og som samler byens udvikling. For hele København arbejder vi altså bredt ud fra en række politiske vedtagne retningslinier og strategier som alle forsøger at beskriver visionerne for København i fremtiden. Vi vil være CO₂ neutrale i 2025 og blandt de vigtigste strategier for at nå det mål er Metropol for mennesker som beskriver den gode by i øjenhøjde, det er Miljømetropolen som beskriver at den bæredygtige by skal tænkes i helheder og det er Arkitekturpolitikken, der sikrer at vi får en mangfoldig by hvor kvalitetsniveauet af de enkelte planer og projekter er baseret på arkitektonisk forståelse og kvalitet.

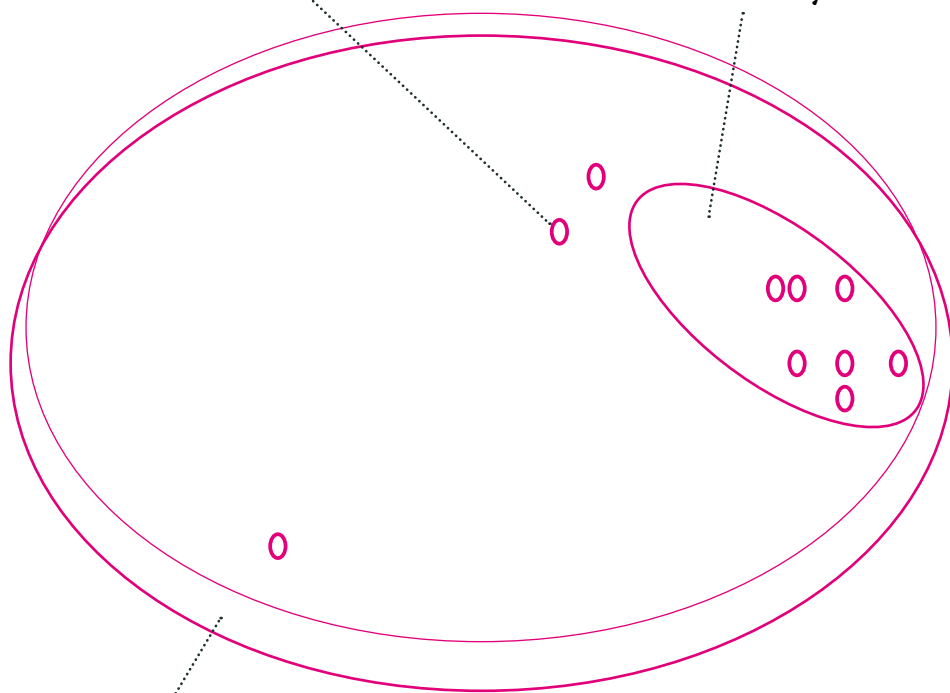
Tre strategier der er med til at skabe et CO₂ neutralt København 2025

Billederne på de følgende sider viser eksempler på hvordan vi arbejder med byudvikling gennem geografisk fokuserede indsatser som områdefornyelser, udviklingsplaner, lokalplaner og handlingsplaner. Til sidst er der en række eksempler på den mangfoldighed der er i de enkelte projekter, store som små i hele København. Projekter som peger fremad og som viser en arkitektonisk bredde i Danmarks hovedstad, en bredde der skal være til stede, netop fordi vi er danskeres hovedstad.

**Den lille skala:
De enkelte projekter**

**Mellemskala:
Fokuseret byudvikling**

**Den store skala:
Strategier og politikker**

Metropol for mennesker

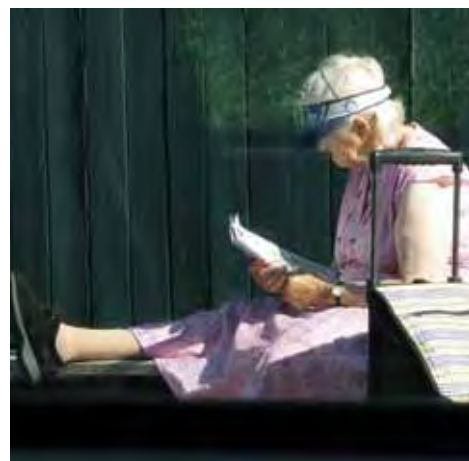
At bo i byen og tage del i byens liv, er i dag et aktivt tilvalg for de fleste. Vi går på café, cykler til arbejde, tager en dukkert i havnen eller går til koncerter på byens pladser. Det kan vi, fordi København har et unikt storbymiljø med grønne områder, en ren havn og en verdenskendt cykelkultur.

I byens rum møder vi andre mennesker. Både dem, vi allerede kender, og dem, vi tilfældigt ser på gaden. Mennesker med andre værdier og andre levemåder. Et mangfoldigt byliv er en vigtig del af en socialt bæredygtig by. Vi vil skabe byrum, der inviterer til byliv.

Vi ved, at bylivet opstår, hvis man føler sig tryk, hvis der er rent, noget at sidde på og noget at se på. Vi ved, at det er godt for bylivet, når vi blander boliger, kultur, arbejdspladser og butikker.

Det er Københavns kommunes mål, at der tænkes byliv, før der tænkes byrum, og at der tænkes byrum, før der tænkes huse

Byliv handler om mødet mellem mennesker, de tilfældige møder og de planlagte. Byliv handler også om stille steder, om særlige aktiviteter for de få og for de mange. Byliv handler om events, om udstillinger i byens rum, og byliv handler om fodgængerstrategier, strøgga-der og lysten til at stoppe op i byens rum. Byliv er både bæredygtigt og sundt.

Mål 01:

I 2015 er 80 % af københavnere tilfredse med mulighederne for at deltage i bylivet.

Mål 02:

I 2015 er fodgængertrafikken steget med 20 % i forhold til i dag.

Mål 03:

I 2015 opholder københavnere sig 20 % mere i byens rum end i dag.

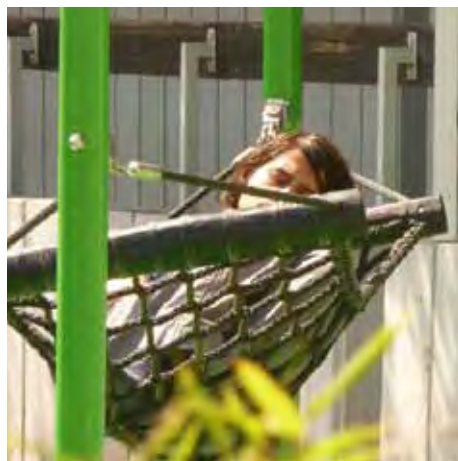
Billeder der viser forskellige situationer på hvordan vi bliver længere

Metropol for mennesker - tre mål

Mål 01: Når vi siger metropol for mennesker, mener vi en by for alle. København vil have et mangfoldigt byliv, hvor alle har mulighed for at deltage uanset alder, social status, etnisk baggrund, økonomi eller handicap. Vi vil prioritere hverdagens byliv højt og skabe mulighed for det hemmelige, det skæve og det midlertidige.

Mål 02: En metropol for mennesker er en god by at gå i. Det giver os mulighed for at bruge vores sanser, for at gå på opdagelse og for at møde andre mennesker. Derfor vil København, med bedre komfort, mere trykthed og fremkommelighed, invitere til at gå.

Mål 03: Noget byliv er nødvendigt. Vi skal købe ind, hente børn, frem og tilbage til arbejde og skole. Alt det sjove, det rekreative byliv, oplevelserne og udfoldelsen foregår kun, hvis der er rart at være. Vi vil skabe pladser, parker, gader og havnekajer, der inviterer til, at flere bliver længere - både i centrum, i nye byområder, og hvor vi bor og færdes til dagligt.

Metropol for mennesker - bylivsregnskabet

For at følge op på målene i ”Metropol for mennesker” har Københavns Kommune udviklet et bylivsregnskab, der beskriver tendenser i det københavnske byliv.

Bylivsregnskabet er sammensat af tal fra en række forskellige undersøgelser, heriblandt tællinger af fodgængere og ophold på gader, pladser og i parker, spørgeskemaundersøgelser foretaget af Voxmeter og Megafon, transportvaneundersøgelse fra Danmarks Tekniske Universitet, samt en lang række andre tal og statistikker fra Teknik- og Miljøforvaltningen i Københavns Kommune.

En del af det rå datamateriale er tilgængeligt på www.kk.dk/metropolformennesker. Her findes flere oplysninger og tal om bylivet i København, foruden Bylivsregnskab 2010

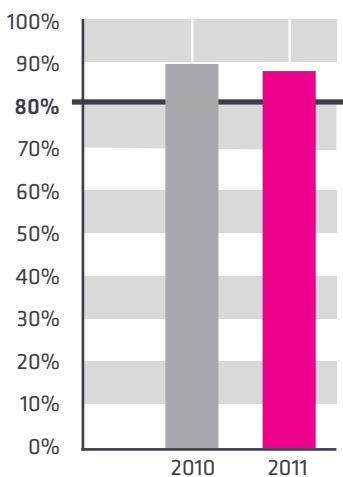
**Bylivsregnskab 2010
Københavnernes:
“Vi savner flere stille
steder og vi savner
mere landskab og
natur i byen”**

BYLIVSREGNSKABSTAL

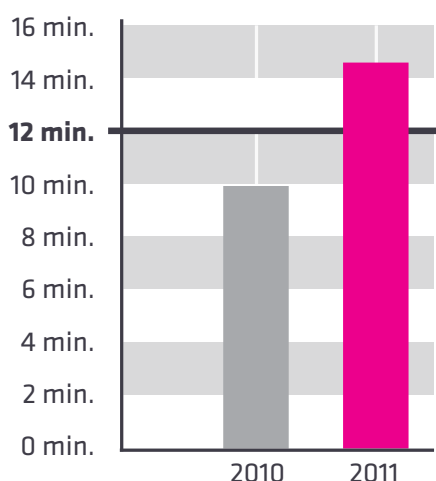
Mål 01:

I 2015 er 80 % af københavnerne tilfredse med mulighederne for at deltage i bylivet.

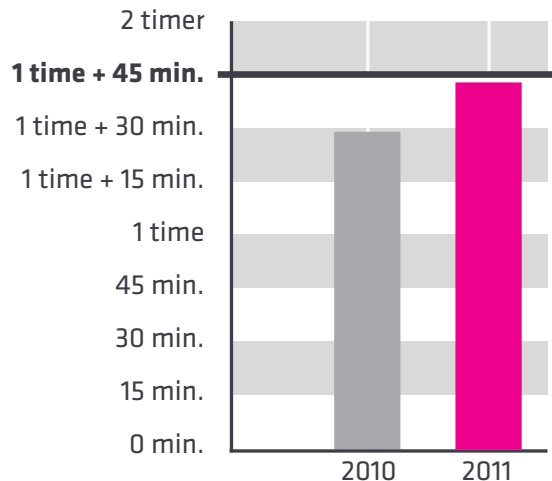
Mål 02:

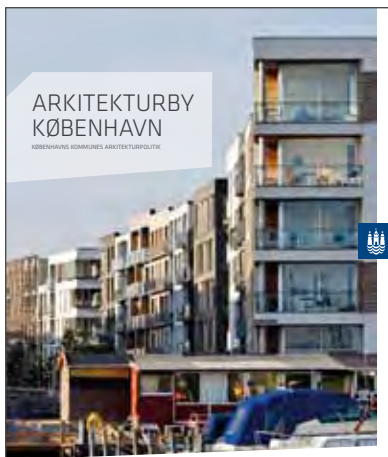
I 2015 er fodgængertrafikken steget med 20 % i forhold til i dag.

Mål 03:

I 2015 opholder københavnerne sig 20 % mere i byens rum end i dag.

Arkitekturpolitikken henvender sig såvel til byggebranchens interesser og planlæggere som til byens borgere. Uden en bred orientering og mulighed for borgernes inddragelse i processerne om at skabe by, får vi ikke det sublime

Arkitekturby København

Arkitekturpolitikken for Københavns Kommune er delt op i fire hovedafsnit med fire hovedmålsætninger:

01 EGENART: Vi skal styrke den københavnske egenart gennem både bevaring og udvikling.

02 ARKITEKTUR: Vi skal fremme bæredygtig arkitektur, der tilfører byens sammenhænge og helheder nye kvaliteter.

03 BYRUM: Vi skal skabe byrum og urbane landskaber af høj arkitektonisk kvalitet, der inviterer til et mangfoldigt byliv.

04 PROCESSER: Vi skal udvikle og fremme processer, der sikrer arkitektonisk kvalitet og bæredygtige løsninger.

Københavns Egenart

“Da min datter var 12 år gammel fulgte jeg hende ud til et sted i den fjerneste krog af Refshaleøen. Jeg spurgte hvornår jeg skulle hente hende igen hvortil hun svarede: “I København kan man altid finde hjem, for der kører man blot efter tårne og spir” Det er en del af Københavns egenart.

Egenart

- Hvad er det helt særlige ved de forskellige bydele? Hvilke kulturspor bygger vi videre på? og hvor slår vi fra? Hvad gør de enkelte pladser og gader særlige? Og hvordan forfølger vi at København ikke bliver det samme over det hele?

Arkitekturby København

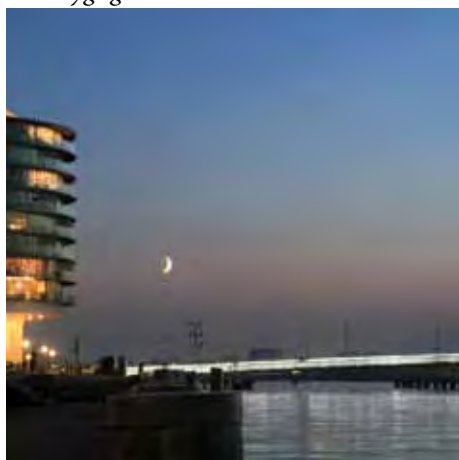
Alle fire hovedmål indeholder temaer og mål, som vi skal arbejde hen imod for at blive en arkitekturby i verdensklasse. Vi vil ikke alene fokusere på enkeltstående bygningsværker, men se byen i en sammenhængende form og tilstræbe, at gode huse og gode byrum altid forbliver et særkende ved København.

I dag er udfordringen at bevare og udvikle Københavns arkitektur i et meget komplekst samfund med et højt udviklet demokrati.

Arkitekturby København angiver — sammen med udgivelserne i det tilhørende appendiks — retningslinjer for arbejdet med byens udvikling og den efterfølgende byggesagsbehandling. Den arkitektoniske kvalitetsdiskussion skal indgå på alle skalatrin, fra overordnet planlægning over bygnings- og landskabskunst til design.

“Vi udarbejder en egenartsanalyse når vi går i gang med nye projekter i byen. På den måde får vi en fremadrettet dialog om, hvad byens egenart er, og hvor vidt de konkrete projekter skaber fornyelse og berigelse af egenarten”

Bæredygtig arkitektur

Byrum

Processer

Miljømetropolen

Miljømetropolen

I 2009 vedtog Københavns Borgerrepræsentation enstemmigt Københavns Klimaplan, der fastlagde en målsætning om, at byen skulle reducere sin CO₂-udledning med 20 pct. inden 2015. Derudover formulerede den en vision om et CO₂-neutralt København i 2025

Vi er allerede godt på vej. I 2011 havde København reduceret CO₂-udledningen med 21 pct. set i forhold til 2005.

Der ligger nu et udkast til en ny klimaplan som viser hvordan vi skal bygge vindmøller, omlægge energiforsyningen, hvordan alle københavnere skal cykle mere, at vi køber busser der kører på el og biogas, at bygningerne i København skal energirenoveres, og at der skal investeres i solceller – og en lang række andre initiativer.

Mere landskab i byen, strategi for biodiversitet, cykelstrategi, fodgængerstrategi, håndtering af regnvand, energioptimering af den eksisterende bygningsmasse, byfornyelse, grønne gårdhaver, adfærd og grøn vækst er nogle af de temaer, der gør København til noget særligt på den internationale klimadagsorden. Og det er initiativer der påvirker det liv vi lever i København og som gør København til noget helt særligt, også set i øjenhøjde.

Fokuseret byudvikling: de nye byudviklingsområder

Fokuseret byudvikling beskriver den skala i byudviklingen som ligger imellem de overordnede strategier og det enkelte projekt. Det kan være masterplaner, helhedsplaner, større lokalplaner, områdeløft og andre planer, der fokuserer på et større område og som tænker i helheder.

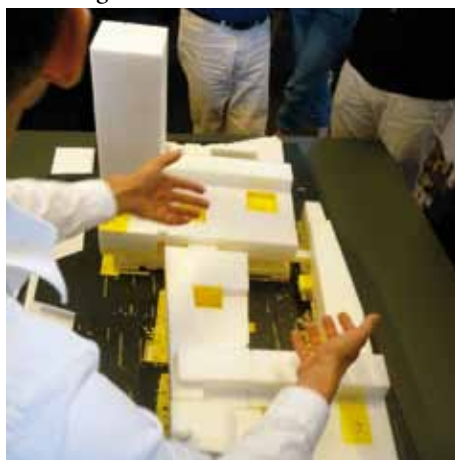
Københavns kommune udarbejder hvert år en række handlingsplaner for udvalgte byudviklingsområder. Med handlingsplanerne kan kommunen følge udviklingen med rettidige kommunale serviceinvesteringer og sikre koordinering mellem byudviklingen og kommunens budget. Endvidere er den fokuserede byudvikling med til at give investorsikkerhed, da kommunen viser, hvor byudviklingen skal ske, samt hvilke kommunale investeringer, der prioriteres i de konkrete byudviklingsområder.

“I 2011 er der udarbejdet handlingsplaner for: Ørestad, Valby Syd, Sydhavn, Nordhavn, Nørre Campus, Nordvest, Nordøst amager, fra Kødbyen til Polititorvet. Carlsberg er ikke udpeget som handlingsplanområde i 2011, da der ikke er sket særlige investeringer siden handlingsplan fra 2010, hvorfor den fortsat er aktuel.”

Nordhavn

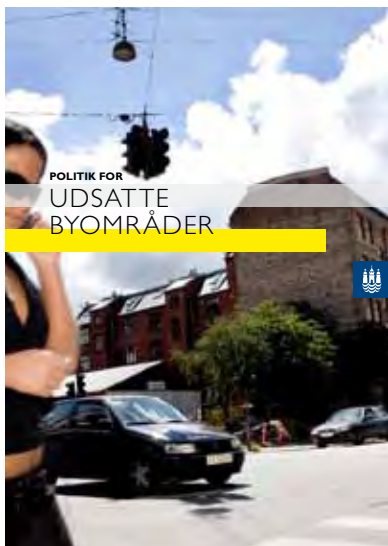

Carlsberg

Amager

Fokuseret byudvikling: områdeløft og udsatte byområder

At arbejde med fokuseret byudvikling er også at etablere særlige indsatser i de forskellige bydele. I København er der områdeløft i seks byområder. Der er områdeløft i Haraldsgadekvarteret, Sundholmskvarteret, Gl. Valby, Husum, Skt. Kjelds Kvarter og på det centrale Vesterbro. Københavns Kommune har tidligere afsluttet projekter i Holmbladsgade, Kgs. Enghave, Femkanten, Nordvest, Nørrebro Parkkvarter, Øresundsvejkkvarteret og Mimersgadekvarteret.

Borgerrepræsentationen godkendte i december 2011 Politik for udsatte byområder. Med Politik for udsatte byområder sætter Københavns Kommune yderligere fokus på en positiv udvikling af hele København. Politikken sætter forøget kraft og fokus på indsatser på tværs af forvaltningerne og de lokale aktører i 6 udsatte byområder, som ligger på Nørrebro, Amager/Sundby, Bispebjerg, Vesterbro/Sydhavnen, Husum /Tingbjerg og Valby/Vigerslev. De 6 byområder skal løftes, så der bliver skabt lige muligheder for alle københavnere, uanset hvor i byen de bor.

Enkelte projekter

TIETGENKOLLEGIET

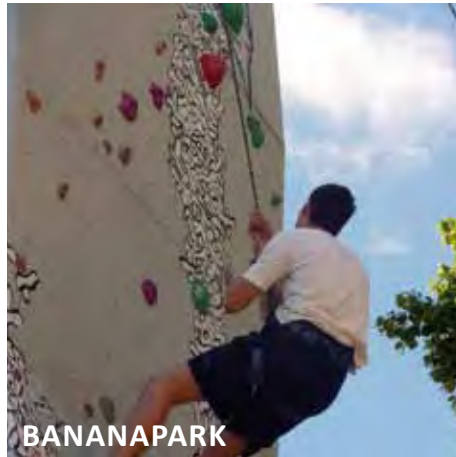
MIDLERTIDIGE BYRUM
CARLSBERG

PLUG AND PLAY

NOAS ARK, AMAGER FÆLLED

BANANAPARK

STREET MEKKA

SEB

ALMENE BOLIGER

SCALA PÅ VEJ

M-HUSET

ØRESTAD SKOLE

BOLIG +

Deltagerliste

Forstadmuseet/Hvidovre	Anja Olsen
Forstadmuseet/Hvidovre	Annette Christiansen
Kroppedal Museum	Bitten Larsen
	Camilla Frellsen
	Christian Larsen
Naturstyrelsen	David Trier Frederiksen
	Ebbe Keld Pedersen
	Elise Lorentzen
	Elith Juul Møller
Erik Agergård ApS	Erik Abitz
	Erik Agergård
	Finn Sønderbæk
	Freddy Avnby
Byplanhistorisk Udvalg	Gregers Algreen-ussing
Byplanhistorisk Udvalg	Hans Kristensen
Københavns Kommune	Helle Bay
Københavns Kommune	Helle Hagelund
	Helle Nielsen
Dansk Byplanlaboratorium	Henrik Witthøft
Byplanhistorisk Udvalg	Ib Asger Olsen
Byplanhistorisk Udvalg	Inge Alstrup
	Jens Blandt
	Jens Dybbro
	Jens Seedorff Galsøe
	Jørgen Birkedal Nielsen
P & A	Kurt Petersen
	Ladevjik Wiegersma
Snoager By&byg	Lisbet Snoager
Københavns Kommune	Merete Strøbech
Helsingør Kommune	Mette Galtt
Byplanhistorisk Udvalg	Michaela Brüel
	Niels Kyllensbech
	Niels Thougard
	Niels Østergård
Byplanhistorisk Udvalg	Ole Christiansen
	Per Stahlschmidt
	Scherning Dybbro
Poll og Lund-Sørensen	Sonja Poll
	Tina Dybbro
	Tina Halle
Thing & Wainø	Uffe Wainø
Københavns Kommune	Vibeke Steen

Oversigt over Byplanhistoriske noter

63.

Bilen og byen

25. seminar, november 2008. Trekanten - Københavns Miljøforum.

Red. Sven Illeris og Jens Clemmensen. 2009. 94 s.

PRIS: 150 kr.

62.

Et usædvanligt særtryk "Hillerøs Fremtid"

Genoptryk af artikel af Peter Bredsdorff og A. Mygind Sørensen.

Red. Vibeke Dalgas. 2009. 56 s.

PRIS: 100 kr.

61.

Forstædernes byplanhistorie

Af Peter Dragsbo. UNDER UDARBEJDELSE

60.

Byen og den byhistoriske kartografi.

24. seminar, november 2007. RUC.

Red. Vibeke Dalgas. 2008 -101 s.

PRIS: 150 kr.

59.

Industri- og erhvervsvirksomheder i byplanlægningen 1938-2007.

23. seminar, september 2007. Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole.

Red. Ib Asger Olsen. 2008 - 90 s

PRIS: 150 kr.

58.

Byplanhistorie og byudvikling i Hillerød 1945-2006.

Udvidet særtryk fra Særtryk af Hillerødbogen 2006.

Af Vibeke Dalgas. 2007. 92 s

PRIS: 150 kr.

57.

Dansk Planlægning – hvor kom ideerne fra – hvordan blev planerne ?

22. seminar, sept. 2006. Avedørelejren, Hvidovre.

Red. Jens Clemmensen. 2008 - 76 s

PRIS: 150 kr.

56.

Lokaliseringen inden for byerne af den offentlige sektor

En undersøgelse i Herning, Hillerød, Køge og Randers.

Af Sven Illeris. 2006. 64 s.

PRIS: 100 kr.

55.

Hvordan skriver vi historie for den moderne by 1945-2000

21. seminar sept. 2005, Carlsberg Akademi.

2006. 98 s.

PRIS: 75 kr.

54.

Egnsudvikling - egnsudviklingens historie i Danmark

Af Sven Illeris. 2005. 42 s.

PRIS: 50 kr.

53.

Byplankonsulenternes betydning i nyere dansk byplanlægning.

Af Vibeke Dalgas. UNDER FORBEREDELSE

52.

Regionplanlægning - bidrag til regionplanlægningens historie

Af Vilhelm Brage Michelsen, Karsten Bay Christensen og Ib Ferdinandsen. 2004. 62 s.

PRIS: 50 kr.

51.

Centerplanlægning – Udvalgte byplanopgaver Udført i konsulentfirmaet Institut for Center-Planlægning i 1960'erne.

Af Jesper Harvest. 2004, 46 s.

PRIS: 100 kr.

50.

Københavns skitse til en generalplan 1954. - holder planlægningen 50 år efter ?

20. seminar, sept. 2004, Københavns Rådhus.

Red. Søren B. Jensen, Michaela Brüel og Jesper Harvest. 2006. 60 s.

PRIS: 75 kr.

- 49.**
Byen og Banen. Byplan og kollektiv trafik i Københavnsegnen.
 19. seminar, maj 2003. Ørestadsselskabets informationsbygning.
 Red. Michaela Brüel og Jesper Harvest. 2005. 55 s. PRIS: 50 kr.
- 48.**
Mit Arkitektliv
 Af Kirsten Andersen. 2003. 64 s.
 PRIS: 50 kr.
- 47.**
Da Danmark blev lavet om – Kommunalreform og nye planlove
 Byplanhistorisk udvalgs 18. seminar, maj 2002.
 Red. Elith Juul Møller - 48 s.
 PRIS: 300 kr.
- 46.**
Om byplan i Grønland - mellem præstestyre og hjemmestyre.
 Af Poul Lyager. 2002. - 82 s.
 PRIS: 90 kr.
- 45.**
Lem Præstegård i Vestsalling : Betragtninger over børnenes legevirkosomhed, udarbejdet i den regnfulde sommer 1987
 Af Max Sigumfeldt. Red. Edmund Hansen og Vibeke Dalgas. 2001. - 22 s.
 PRIS: 50 kr.
- 44.**
Danske Stationsbyer i byplanlægningens århundrede
 17. seminar maj 2001, Gammel Dok
 Red. Poul Sverrild, Jens Johansen, Vibeke Dalgas og Elith Juul Møller. 2003 - 87 s.
 UDSOLGT
- 43.**
ÆBÆ : Ældre byplanlæggere 1954-2000.
 Red. Kirsten Andersen. 2001. – 131 s.
 PRIS: 90 kr.
- 42.**
Byplanhistorisk status ved årtusindskiftet: Danske byers planlægning fra 1945-2000.
 Red. Inge Alstrup, Lisa la Cour, Sven Allan Jensen og Kristian Larsen. 2002 - 102 s.
 PRIS: 50 kr.
- 41.**
Fyn - regionen i midten: Regionplanlægningen fra Kommunalreformen til "Lov om planlægning".
 15. seminar, 28.maj 1999.
 Red. Lisbet Wolters og Ole Winding. 2001. - 66 s
 PRIS: 50 kr.
- 40.**
Danmark under forvandling: De store planer og deres skæbne.
 14. seminar, maj 1998.
 Red. Kirsten Andersen og Elith Juul Møller. 1999. - 43 s.
 PRIS: 50 kr.
- 39.**
Fra gamle dage til nutidens begyndelse : Overfredningsnævnets arbejde i årene 1962-1976.
 Af Johan Garde. 1998. - 53 s.
 PRIS: 90 kr.
- 38.**
Byplanuddannelsen i Danmark 1930 til 1997.
 13. seminar, 30. maj 1997, Charlottenborg.
 Red. Inge Alstrup og Lisa la Cour. 1998. - 86 s.
 PRIS: 50 kr.
- 37.**
Arkitektskolernes byplanuddannelse 1930-1997.
 13. seminar, 30. maj 1997, Charlottenborg.
 Red. Ole Winding. 1997 - 70 s.
 PRIS: 50 kr.
- 36.**
Strandhaven - et kolonihaveområde bliver til lav, tæt boligområde.
 Af Kirsten Andersen. 1997 - 47 s.
 PRIS: 50 kr.

- 35.**
Hovedstadsregionen i historisk tilbageblik.
 12. seminar, juni 1996.
 Red. Elith Juul Møller. 1997. - 24 s.
 PRIS: 50 kr.
- 34.**
Købstædernes byfornyelse.
 11. seminar, 8. december 1995,
 Arkitektskolen i Aarhus. Red. Lisbet Wolters og
 Ole Winding. 1999. - 63 s.
 PRIS: 50 kr.
- 33.**
Ti år med en generalplanskitse 1958-1968.
 Af Poul Lyager. 1996. - 60 s.
 PRIS: 90 kr.
- 32.**
**Hovedstadsrådet, 1. april 1974 - 31. december
 1989 - erindringer 6 år efter.**
 Af Hugo Marcussen. 1996. - 27 s.
 PRIS: 50 kr.
- 31.**
**Byfornyelse - fra gadegennembrud til integreret
 byfornyelse.**
 10. seminar, juni 1995.
 Red. Kirsten Andersen, Sven Allan Jensen og
 Lisa la Cour. 1996. - 71 s.
 PRIS: 90 kr.
- 30.**
Det åbne land. 9. seminar 1994.
 Red. Kirsten Andersen og Elith Juul Møller.
 1995. - 61 s.
 PRIS: 90 kr.
- 29.**
**Lidt om fredningsplanlægning og om nogle af
 de mennesker jeg mødte hen ad vejen.**
 Af H.H. Holden Jensen. 1994. - 64 s.
 PRIS: 90 kr.
- 28.**
Forstæderne - bydannelse og byplaner.
 8. seminar, juni 1993.
 Red. Sven Allan Jensen og Poul Strømstad. 1994.
 - 66 s.
 PRIS: 90 kr.
- 27.**
Byens offentlige rum.
 7. seminar, juni 1992.
 Red. Vibeke Dalgas og Poul Strømstad. 1994. -
 84 s.
 PRIS: 80 kr.
- 26.**
Københavnske generalplantilløb 1932-1958.
 Af Poul Lyager. 1992. - 63 s.
 PRIS: 90 kr.
- 25.**
Sommerhuset - fødsel og opvækst.
 6. seminar, juni 1991.
 Red. Elith Juul Møller og Poul Strømstad. 1992.
 - 60 s.
 PRIS: 70 kr.
- 24.**
Da miljøet kom til byen.
 Af Bent Flyvbjerg. 1991. - 63 s.
 PRIS: 90 kr.
- 23.**
**Fra sommervilla til feriehytte - om århun-
 dredets og mellemkrigstidens fritidsbebyggel-
 ser.**
 Af Nan Dahlkild. 1991. - 62 s.
 PRIS: 120 kr.
 Udsolgt - kan lånes på biblioteket.
- 22.**
Trafikken og byerne - udvikling og planlægning.
 5. seminar, juni 1990.
 Af Edmund Hansen m.fl. 1991. - 103 s.
 PRIS: 70 kr.

- 21.**
Fingerplanen - tilblivelsen, oplevet fra gulvet 1945-50.
Af Sven Allan Jensen. 1990. - 38 s.
PRIS: 50 kr.
- 20.**
Københavns Kommune - humanitær byplanlægning 1940-70.
Af Max Siegumfeldt. 1990. - 38 s.
PRIS: 60 kr.
- 19.**
Boligbyggeriet og boligområderne i by- og regionplanlægningen i vort århundrede.
4. seminar, juni 1989.
Af Tim Knudsen m.fl. 1990. - 86 s.
PRIS: 70 kr.
- 18.**
Rødovre - træk af kommunens byplanhistorie.
Af Niels Fosdal. 1989. - 23 s.
PRIS: 40 kr.
- 17.**
De første landsplanår 1959-64.
Af Kirsten Andersen og Erik Kaufmann. 1988. - 25 s.
PRIS: 40 kr.
- 16.**
De store vækstår - fra ca. 1960 og videre frem. Seminar, juni 1988.
Af Sven Allan Jensen m.fl. 1989. - 62 s.
PRIS: 50 kr.
- 15.**
Industri kvarteret i Gladsaxe.
Af Vagn Isaksen, Edmund Hansen og Ella Bredsdorff. 1988. - 114 s.
PRIS: 60 kr.
- 14.**
Notat om storkøbenhavns planlægning.
Udsendt af Boligministeriets 2. kontor den 30. maj 1960. Genoptryk 1988. 47 s.
PRIS: 50 kr.
- 13.**
Med de venligste hilsner fra Steen Eiler Rasmussen.
Red. Vibeke Dalgas. 1988. - 28 s.
PRIS: 40 kr.
- 12.**
40'ernes og 50'ernes byplanhistorie - indlæg mv. fra seminar, juni 1987.
Af Edmund Hansen m.fl. 1987. - 77 s.
PRIS: 50 kr.
- 11.**
Værløse - en kommunes byplanhistorie 1944-74.
Af Max Siegumfeldt. 1987. - 69 s.
PRIS: 50 kr.
- 10.**
20'ernes og 30'ernes byplanhistorie - indlæg fra seminar, juni 1986.
Af Edmund Hansen, Lisbeth Balslev og Ole Thomassen. 1987. - 41 s.
PRIS: 35 kr.
- 9.**
Lærestalernes Fælles Byplankursus 1955-69.
Af Kirsten Andersen. 1986. - 45 s.
PRIS: 40 kr.
- 8.**
Bag kulisserne - Køge Bugt lovens politiske og administrative forspil.
Af Frank Bundgaard. 1986. - 55 s.
PRIS: 45 kr.
- 7.**
Planlægningens græsrodde.
Af Carl Evald Hansen. 1986. - 20 s.
UDSOLGT.
- 6.**
Byplanhistoriske erindringer fra midten af 40'erne til begyndelsen af 50'erne.
Af Jesper Termansen. 1986. - 47 s.
PRIS: 40 kr.

5.

Tilbageblik.

Af Edmund Hansen. 1985. - 43 s.

PRIS: 25 kr.

4.

Bidrag til naturfredningens historie.

Af C. Blixencrone-Møller. 1985. - 74 s.

PRIS: 35 kr.

3.

Athen-erklæringen.

Oversat og kommenteret af Ernst Kristoffersen.

1985. - 20 s.

PRIS: 20 kr.

2.

Havneby på Rømø.

Af Jesper Termansen. 1985. - 37 s.

PRIS: 30 kr.

1.

Udokumenterede optegnelser om et halvt århundredes levnedsløb.

Af Flemming Teisen. 1985. - 89 s. (genoptryk).

PRIS: 40 kr.

Byplanhistoriske noter kan købes i
Dansk Byplanlaboratorium.
Bestilling tlf: 33137281 eller
www.byplanlab.dk/ByplanNoter

